

Länsstyrelsen
Värmland

Värna Vårda Visa Värmland!

Ett regionalt program för skötsel och förvaltning av
naturskyddade områden i Värmlands län 2012-2020

Publ nr 2011:21
ISSN: 0248-6845
Diarienummer: 512-7248-2011

Kartor i rapporten har hämtats från Lantmäteriet. För kartorna gäller Copyright Lantmäteriverket 2008, dnr 106-2004/188. Samtliga fotografier i rapporten är tagna av Mikael Solebris utom fotot från Niklasdals lövskog som är taget av Fredrik Wilde.

Länsstyrelsen Värmland, 651 86 Karlstad
054-19 70 00, varmland@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/varmland

Förord

Att vistas i en vacker och varierad natur är av stor betydelse för människors fysiska och psykiska välbefinnande. De skyddade områdena utgör en viktig kärna av fina naturområden i Värmland och många kan nog skriva under på att man "känt sig bättre" efter ett besök på exempelvis Kummelön, Bergs klätt eller Ritamäki.

Länsstyrelsen har i uppdrag från riksdag och regering att skydda och förvalta värdefulla naturområden. Förvaltningen av områdena syftar till att bibehålla och utveckla naturvärdena och att göra dem tillgängliga för medborgarna. Genom en god förvaltning gör de skyddade områdena på detta sätt dubbel nytta. De bidrar till kunskap om naturen och skapar nödvändig legitimitet för det fortsatta naturvårdsarbetet.

Länsstyrelsen har tagit fram Värna Vårda Visa Värmland – ett program för skötsel och förvaltning av naturskyddade områden 2012-2020. Tanken är att programmet ska ge vägledning för arbetet med att förvalta och sköta våra naturskyddade områden på ett effektivt och hållbart sätt under perioden.

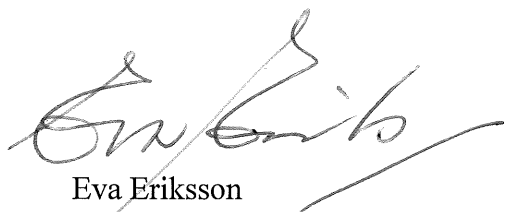
Programmet följer i sin struktur och inriktning Naturvårdsverkets nationella motsvarighet men med ett flertal mål och åtgärder som har en stark regional prägel. Programmet är ett dokument som i första hand Länsstyrelsen, men även andra aktörer, kan hämta riktning och prioritering från under det framtida arbetet med skötsel och förvaltning av länets naturskyddade områden.

Programmet innehåller sammanlagt 92 olika mål och åtgärder. Av dessa är 71 aktiviteter i basnivån och 21 i den utökade nivån. Ambitionen i programmet är högt satt och målen i den utökade nivån bedöms svåra att klara med nuvarande resurser. Målen och åtgärderna är fördelade på sju kapitel. Tanken är att de tillsammans ska täcka in hela det mångfacetterade arbetsområde som utgör skötsel och förvaltning av naturskyddade områden.

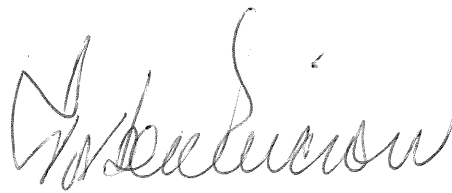
Verksamheten som programmet behandlar är av betydelse för inte mindre än sju av de svenska miljömålen och som alla har koppling till biologisk mångfald. Att förvalta och skydda värdefull natur är även en viktig del av våra internationella åtaganden för att främja en hållbar samhällsutveckling.

Det är vår förhoppning att programmet ska ge vägledning för ett effektivare arbete i de skyddade områdena - till glädje för länets invånare och alla som gästar länet och för att gynna den biologiska mångfalden!

Karlstad september 2012

Eva Eriksson
Landshövding

Torben Ericson
Verksamhetschef

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Inledning.....	6
Värmlands naturskyddade områden	8
Nuvarande skötsel och finansiering	13
Regionala förutsättningar och prioriteringar	16
Mål och åtgärder.....	19
Lokal delaktighet och dialog (L)	20
Planer och resurser (P)	23
Tillgänglighet, friluftsliv och turism (T)	26
Information (I).....	30
Skötsel av naturtyper och arter (S)	33
Uppföljning (U).....	36
Fastighetsförvaltning och gränser (F)	38
Underlag	41
Ordlista	43

Bilagor

Bilaga 1a. Förteckning över naturreservat i Värmlands län

Bilaga 1b. Förteckning över Natura 2000-områden i Värmlands län

Bilaga 1c. Förteckning över naturminnen i Värmlands län

Bilaga 1d. Förteckning över fågelskyddsområden i Värmlands län

Bilaga 2. Besöksanpassningsklassning för naturreservaten

Bilaga 3. Lista över naturreservat som planeras iordningsställas för besökare med rörelsehinder

Bilaga 4. Tabell över revideringsbehovet för reservatsbeslut och skötselplaner

Sammanfattning

Värna Vårda Visa Värmland är ett inriktningsdokument för Länsstyrelsens arbete med skötsel och förvaltning av naturskyddade områden som naturreservat, Natura 2000-områden, fågelskyddsområden m.m. I första hand är programmet ett internt vägledningsdokument för Länsstyrelsen. Tanken är att programmet även ska kunna vara vägledande för kommunerna, Skogsstyrelsen och andra aktörer inom området. Dessutom ska länets invånare och andra som nyttjar de skyddade områdena, i programmet ha möjlighet att se vilken skötsel och förvaltning de kan förvänta sig i naturskyddade områden som förvaltas av Länsstyrelsen.

Programmet innehåller mål och åtgärder för skötsel och förvaltning av naturskyddade områden och är uppdelade på sju kapitel:

Förvaltningen av naturskyddade områden gynnas av en god LOKAL DELAKTIGHET OCH DIALOG. Särskilt viktigt för förvaltaren är att få en god dialog med markägare, markgrannar, kommuner och föreningar i området. Det finns många möjligheter att utveckla samverkan omkring de skyddade områdena och Länsstyrelsen ska delta i sådana initiativ.

Viktiga grundstenar för skötsel och förvaltning av de naturskyddade områdena är att nödvändiga PLANER OCH RESURSER finns tillgängliga. Skötsel- och bevarandeplaner är fastställda dokument som anger inriktning för skötsel och förvaltning av naturreservat och Natura 2000-områden. För att klara av ett snabbt ökande antal skyddade områden krävs ökade resurser, vilket bl.a. kan uppnås genom aktivt sökande av kompletterande finansieringskällor och samarbeten.

Att vistas i en vacker och varierad natur har stor betydelse för människors fysiska och psykiska hälsa och behovet av naturupplevelser finns hos alla grupper i samhället. Därför är det viktigt att Länsstyrelsen arbetar systematiskt med att skapa förutsättningar för TILLGÄNGLIGHET, FRILUFTSLIV OCH TURISM i de skyddade områdena. Genom en fastställd besöksklassning för samtliga naturreservat går det i kapitlet bl.a. att utläsa vilka tillgänglighetsanordningar man kan förvänta sig i olika områden.

Tillgången på INFORMATION är av stor betydelse för dem som vill besöka eller lära sig mer om de skyddade områdena. Genom Internet finns numera möjlighet att nå information om naturreservaten direkt från Länsstyrelsen hemsida. I kapitlet framgår även vilken typ av information och vägvisning som ska finnas tillgänglig i olika typer av naturreservat.

SKÖTSEL AV NATURTYPER OCH ARTER i de naturskyddade områdena har ofta en avgörande betydelse för bevarandet av dess naturvärden. Inriktningen är att områdena ska skötas så att fastställda syften och bevarandemål uppnås. Skötselåtgärder som gynnar en god bevarandestatus för utpekade arter och naturtyper enligt Sveriges åtagande inom EU:s naturvårdsdirektiv, Natura 2000, samt åtgärder för att bevara hotade arter, ska särskilt prioriteras.

Inom området UPPFÖLJNING håller ett nytt nationellt uppföljningssystem på att sättas igång för de naturskyddade områdena. Länsstyrelsen ska ta fram en regional uppföljningsplan som visar hur utförandet ska gå till i Värmlands län. Dessutom ska objektsvisa uppföljningsplaner successivt utarbetas för områdena. Till att börja med kommer 5 % av tillgängliga

schablonmedel som tilldelas Länsstyrelsen att avsättas för uppföljning av de naturskyddade områdena.

Länsstyrelsen utför på uppdrag av Naturvårdsverket viss FASTIGHETSFÖRVALTNING i de naturskyddade områdena. I kapitlet har Länsstyrelsen preciserat vad uppdraget innebär i inriktning och praktiskt utförande. En viktig del av basskötseln i de naturskyddade områdena är att markera områdenas GRÄNSER på ett tydligt sätt i terrängen. Som mål anges att nya naturreservat ska vara markerad senast ett år efter att beslutet vunnit laga kraft och att gamla naturreservat som har otillfredsställande gränsmarkering ska vara åtgärdade till 2015.

Utsikt från naturreservatet Bergs klätt i Arvika kommun.

Inledning

Skötsel och förvaltning av naturskyddade områden är en viktig del av arbetet att skydda, bevara och tillgängliggöra värdefulla naturmiljöer. Verksamheten är av särskild betydelse för de sju miljömål som är knutna till biologisk mångfald, eftersom många av landets mest värdefulla naturmiljöer ligger inom naturskyddade områden. Värna Vårda Visa Värmland har tagits fram för att tydliggöra de mål, prioriteringar och åtgärder som Länsstyrelsen vill lyfta fram inom skötsel och förvaltning av naturskyddade områden i länet.

I propositionen 2008/09:214 ”Hållbart skydd av naturområden” sammanfattar regeringen sin syn på skötsel och förvaltning av naturskyddade områden på följande sätt:

”De skyddade naturområdena ska skötas så att natur- och kulturmiljövärden bibehålls eller ökar, så att områdena i stor utsträckning görs tillgängliga för alla grupper av besökare och så att de utgör en resurs för bland annat landsbygdsutveckling och folkhälsa”.

Naturvårdsverket utarbetade 2004 ett nationellt Värna Vårda Visa-program (VVV-program). Efter utvärdering fastställdes en reviderad version av programmet i mars 2011. Utvärderingen konstaterade att arbetet på vissa områden gått framåt. Det gäller inte minst de olika tillgänglighetsfrågorna. Inom andra områden, som skötsel av naturtyper och arbetet med skötsel- och bevarandeplaner fann man att det finns ett stort behov av ytterligare insatser.

Det nationella VVV-programmet innehåller målsättningar för förvaltning och nyttjande av naturskyddade områden i hela landet och programmet är främst inriktat på Naturvårdsverkets mer övergripande ansvarsområden. Värmlands läns VVV-program utgår i viss utsträckning från det nationella programmet. Till grund för länsprogrammet ligger även proposition 2008/09:214 ”Hållbart skydd av naturområden” där regeringen anger att Värna Vårda Visa utgör en god grund för skötselverksamhetens inriktning och att sådana program även bör utarbetas för det regionala planet. Uppdraget att ta fram ett regionalt VVV-program konkretiserades i Länsstyrelsens regleringsbrev för 2010.

Det regionala programmet omfattar länets 127 beslutade naturreservat som förvaltas av Länsstyrelsen (beslutade t.o.m. 31 december 2011, se bilaga 1) och tillkommande reservat under den period som programmet gäller. Härutöver finns ytterligare sju reservat som förvaltas av kommunerna. Programmet omfattar också länets 139 Natura 2000-områden (som delvis överlappar naturreservaten), 26 naturminnen, 136 fågelskyddsområden och ett biotopskyddsområde (se avsnittet ”Värmlands naturskyddade områden”). Det regionala VVV-programmet avser åren 2012-2020. En översyn och revidering av programmet planeras 2015.

Strukturen på det regionala programmet följer i princip det nationella när det gäller indelning i kapitel. Programmet griper i princip över alla frågor som är relevanta för skötsel och förvaltning av naturskyddade områden. Däremot omfattas inte arbetet med tillsyn och dispens- och tillståndsgivning i de skyddade områdena. Inte heller själva bildningsprocessen för nya skyddade områden omfattas av programmet. De angivna målen och åtgärderna följer till vissa delar det nationella programmet. Här har dock en hel del justeringar, tillägg och regionala anpassningar gjorts. Tanken med det regionala VVV-programmet är att det ska vara praktiskt inriktat och anpassat till förutsättningarna i länet.

I programmet har det för varje kapitel angivits inriktningsmål – som har formulerats på ett övergripande sätt för att ange åt vilket håll verksamheten ska utvecklas med sikte på år 2020.

Till varje kapitel följer detaljerade mål och åtgärder med måldatum. Dessa mål och åtgärder ska leda verksamheten mot inriktningsmålet.

I huvudsak har programmet utarbetats genom en intern process på Länsstyrelsen under 2011. Orsaken till att vi valt ett mer begränsat samrådsförfarande har varit att förvaltnings- och skötselverksamheten i hög grad är förlagd till Länsstyrelsen. Det är därför av högsta prioritet att arbetet får en god intern förankring och struktur. För att få inspel och diskussion omkring arbetet har dock några externa avstämningar skett under 2011 (se avsnittet "Underlag").

Naturreseptatet Kummelön i Kristinehamns kommun.

Flera aktörer än Länsstyrelsen arbetar med skötsel och förvaltning av naturskyddade områden. Kommunerna ansvarar för förvaltning i sex reservat. Flera kommuner bidrar till skötseln i de statliga skyddade områdena genom frivilliga åtaganden eller som uppdragstagare åt Länsstyrelsen. Skogsstyrelsen har en viktig roll i det samlade naturvårdsarbetet i skogen genom att ansvara för biotopskyddet, nyckelbiotoper och teckna naturvårdsavtal. Utöver Länsstyrelsen, kommunerna och Skogsstyrelsen finns ett stort antal entreprenörer, föreningar och enskilda personer som är involverade i skötseln av de skyddade områdena. Dessa är viktiga aktörer i skötselarbetet eftersom det ofta är de som utför det praktiska arbetet i områdena.

Värna Vårda Visa Värmland är i första hand inriktat på Länsstyrelsens skötselverksamhet men tanken är att det även ska kunna vara vägledande för kommunerna, Skogsstyrelsen och andra aktörer. Det är viktigt att vi drar åt samma håll och att vi strävar mot att få en så enhetlig, ändamålsenlig och effektiv skötsel som möjligt. Förhoppningen är att programmet ska resultera i att vi stegvis kan stärka såväl naturvärdena som friluftslivet i de naturskyddade områdena fram till år 2020!

Värmlands naturskyddade områden

År 1909 antogs den första nationalparkslagen av Sveriges riksdag och strax därefter bildades de första nationalparkerna. Det dröjde dock ända till 1936 innan det första naturskyddade området bildades i Värmlands län. Det var ravinerna vid Apertin som då avsattes som naturminne. Sedan dess har skyddet av värdefulla naturområden utvecklats betydligt. Flera olika skyddsformer som naturreservat, Natura 2000, växt- och djurskyddsområden, biotopskydd och naturvårdsavtal har tillkommit. Syftet med att avsätta områden med olika former av skydd är att bevara och utveckla naturmiljöer med särskilt värde för djur, växter och människor. Reglerna om skydd av områden finns i miljöbalkens 7:e kapitel. Nedan framgår hur de olika skyddsformerna har tillämpats i Värmlands län.

Naturreservat

Naturreservat är den vanligaste skyddsformen för värdefull natur. De består ofta av sammanhängande värdefulla naturområden där såväl naturskog, vattendrag, kulturlandskap och myrar kan ingå.

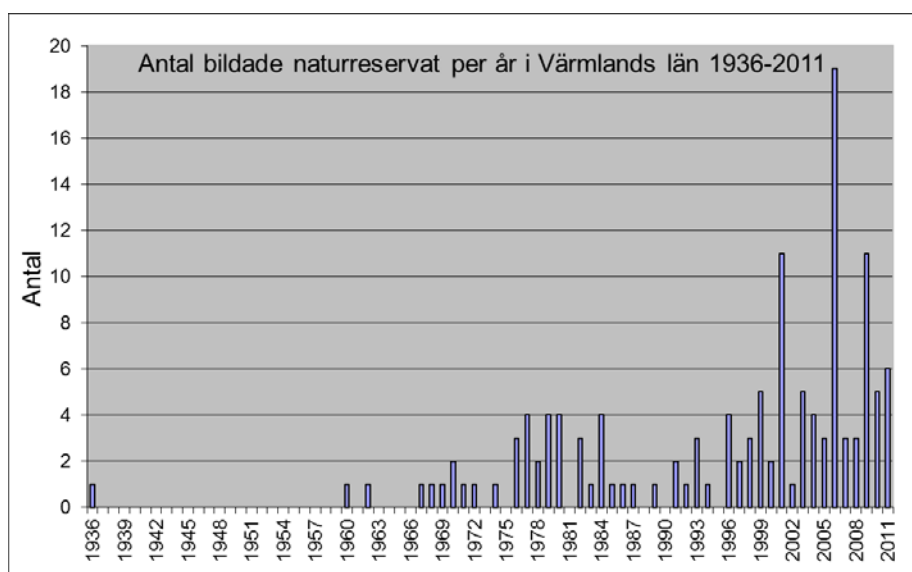
Naturreservat i Värmlands län 2011.

Marken i reservaten kan ägas av staten, bolag eller privata markägare. I de fall staten inte äger marken har det i regel utbetalats ersättning för det intrång som har skett i markägarens rätt att bruka marken. Föreskrifterna och skötseln i ett naturreservat varierar avsevärt mellan olika områden beroende på förutsättningar och behov. Vad som gäller framgår för respektive naturreservat framgår av reservatsbeslut och skötselplan.

Efter att de första naturminnesområdena bildats på 1930-talet dröjde det till slutet av 1960- och början av 1970-talet innan skyddet av värdefulla naturmiljöer började komma igång på allvar i länet. Det skedde i samband med att den första naturvårdslagen antogs. Några av de första naturreservaten som bildades är Lurö skärgård, Glaskogen och Hovfjället. Under slutet av 1970- och början av 1980-talet fortsatte bildande av naturreservat i en takt med ungefär ett nybildat reservat per år. Ytterligare några stora naturreservat som Brattforsheden (som från början skyddades som ett naturvårdsområde), Värmlandsskärgården och Segerstads skärgård tillkom i slutet av 1970- och början av 1980-talet. Syftet med dessa avsättningar var bl.a. att styra undan bebyggelse för att säkra områdena för det rörliga friluftslivet.

Under 1990-talet och in på 2000-talet ökade ambitionen att skydda värdefull natur, inte minst skyddsvärda skogsmiljöer. Takten i antalet bildade reservat ökade och i huvudsak var det kvarstående naturskogsmiljöer, i ett allt hårdare brukat skogslandskap, som skyddades. Andra miljöer som skyddats som under 1990- och 2000-talet är småskaliga odlingslandskap, finngårdsmiljöer, myrmarker och tätortsnära skogar. Under 2011 togs ytterligare ett steg i skyddet av naturmiljöer i länet då det första reservat med sötvattenmiljöer som främsta skyddsmotiv – Öjenäsbäcken i Arvika kommun - bildades.

I länet fanns 31 december 2011 totalt 134 naturreservat, med en sammanlagd areal av drygt 1000 kvadratkilometer (100 000 ha). Många reservat innehåller en kombination av naturtyper som skog, myr, vatten, betesmark m.m. Drygt 500 kvadratkilometer av reservatsytan utgörs av vatten och drygt 400 är skog. I den siffran ingår dock skogen i de stora naturreservaten Glaskogen, Brattforsheden och Hovfjället där skogsbruk till stor del är tillåtet. Den produktiva skogsmark som är skyddad inom naturreservat är ungefär 100 kvadratkilometer. Det är mindre än en procent av länets totala skogsmarksareal.

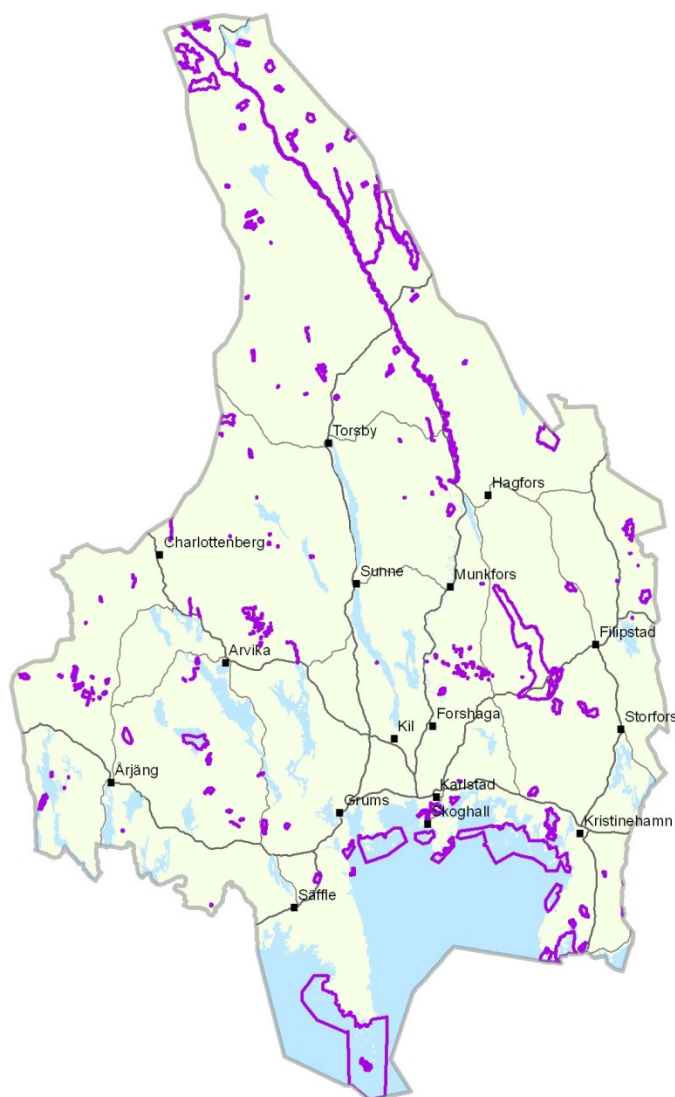

Antal bildade naturreservat per år i Värmlands län 1936-2011.

Utöver skydd av värdefull natur för den biologiska mångfalden utgör de värmländska naturreservaten även en betydande resurs för friluftsliv och besöksnäring. I många naturreservat finns besöksanpassningar i form av parkeringsplats, information, vandringsleder och rastplatser. Såväl naturtyperna som friluftsanordningarna kräver en omfattande skötsel vilket beskrivs närmare i de kommande avsnitten.

Natura 2000

Natura 2000 är ett nätverk av värdefulla naturområden som baseras på EU:s art- och habitatdirektiv samt fågeldirektivet. Syftet med nätverket är att hejda utrotningen av djur och växter och deras livsmiljöer och på så sätt bevara den biologiska mångfalden för framtida generationer. Inom och i närheten av ett Natura 2000-område får man inte göra något som kan skada de naturtyper och arter som Natura 2000-området är till för att bevara. Till varje Natura 2000-område ska finnas en bevarandeplan som beskriver områdets naturvärden, vad som kan skada eller påverka, samt förutsättningar för skydd och skötsel.

Natura 2000-områden i Värmlands län 2011.

Av Sveriges nära 4100 Natura 2000-områden återfinns 139 i Värmlands län. Många Natura 2000-områden har en liknande utbredning och gräns som ett naturreservat men 62 av områdena ligger i dagsläget helt utanför naturreservat. I Värmlands läns bidrag till nätverket märks naturtyperna västlig taiga, slåtterängar och högmossar samt arterna flodpärlmussla, guckusko, fiskgjuse och smålom.

Nationalpark

Nationalparker utgörs av större sammanhängande områden som skyddas i syfte att bevara områdenas naturmiljö i naturligt tillstånd eller i oförändrat skick. Marken i nationalparkerna ägs av staten. Inget område har ännu avsatts som nationalpark i Värmlands län.

Naturminne

Naturminne är ett skydd för särpräglade naturföremål som enskilda träd, flyttblock eller dylikt som ska skyddas eller vårdas enligt ett särskilt skyddsbeslut. I länet finns 25 naturminnen varav de flesta beslutades innan naturvårdslagens tillkom 1964. De värmländska naturminnena består av 8 ekar, 7 tallar, 1 en, 1 björk, 1 gran, 2 öar, 3 block, 1 häll och 1 skarnhög och finns fördelade på tio kommuner.

Fågelskyddsområden

I länet finns 136 fågelskyddsområden, i huvudsak små öar där störningskänsliga fågelarter häckar. Skyddet innebär att det är förbjudet att besöka områdena under häckningssäsongen. Av områdena finns 81 i Vänern, 39 i DANO-området (Foxen, Stora Le och Silen-sjöarna) och 15 i övriga sjöar. Inga andra växt- eller djurskyddsområden finns i länet.

Fågelskyddsområden i Värmlands län 2011.

Utmärkning av fågelskyddsområden sker med särskilda skyltar.

Biotopskyddsområden

Dels finns ett generellt biotopskydd som innebär bl.a. att alléer, åkerholmar, småvatten, våtmarker och stenmurar i jordbruksmark alltid är skyddade och inte får skadas. Dels kan Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen eller kommunerna peka ut mindre områden av vissa naturtyper och förklara dem som biotopskyddsområde. I dessa fall har markägaren rätt till ersättning på samma sätt som vid bildande av naturreservat. I Värmlands län finns ett biotopskydd som pekats ut av Länsstyrelsen och 725 st som pekats ut av Skogsstyrelsen. De senare omfattar en skogsmarksareal på 1945 ha.

Naturvårdsavtal

Ett naturvårdsavtal är ett avtal mellan staten och en markägare som innebär att markägaren för en viss tid, ofta 50 år, avstår från att nyttja sin mark på visst sätt som annars skulle vara tillåtet. Markägaren får en viss ersättning av staten. Ersättningen är betydligt mindre än om området hade skyddats som naturreservat eller biotopskyddsområde. Skogsstyrelsen har tecknat 596 naturvårdsavtal med den totala skogsmarksarealen 2219 ha.

Andra skyddade områden

Kulturresevat fungerar ungefär som naturreservat men de är bildade med syftet att bevara värdefulla kulturpräglade landskap. Länet har två kulturresevat, Juhola finngård och Brattforshedens krigsflygfält. Länsstyrelsen är förvaltare och skötseln finansieras via Riksantikvarieämbetet. Även fornvårdsområden kan betraktas som ”skyddade områden”.

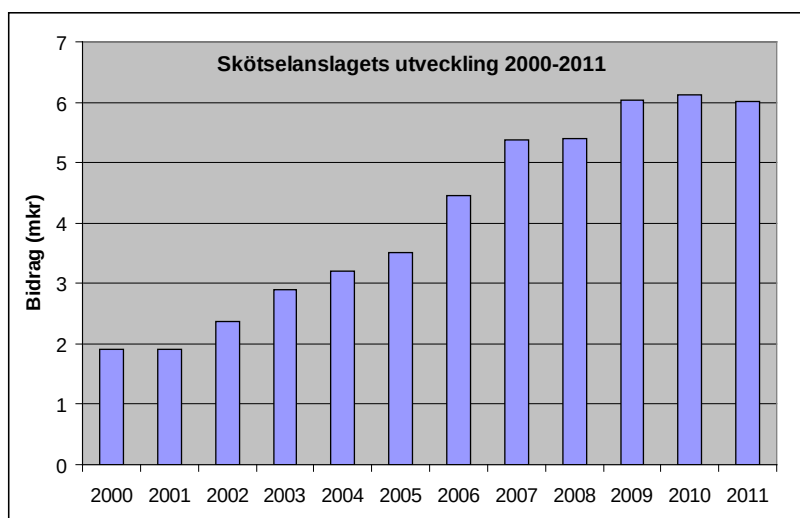
Nuvarande skötsel och finansiering

Länsstyrelsen ansvarar för skötsel och förvaltning av de naturskyddade områden som har beslutats av Länsstyrelsen medan kommunerna ansvarar för sådana områden som kommunerna beslutat. Skogsstyrelsen hanterar biotopskyddsområden som ligger på skogsmark. Vid sidan om uppdraget att förvalta och sköta de skyddade områden är Länsstyrelsen även förvaltare av Naturvårdsverkets fastigheter i länet. I många reservat är Naturvårdsverket markägare vilket medför uppgifter som arrendefrågor, vägfrågor och byggnadsvård.

För skötseln av de skyddade områdena får Länsstyrelsen årligen ett bidrag från Naturvårdsverket – det s.k. ”skötselanslaget”. För 2011 uppgick bidraget till 6 010 000 kr. Härutöver får Länsstyrelsen genom ett särskilt avtal även ersättning för viss förvaltning av Naturvårdsverkets fastigheter. Denna ersättning uppgick till 600 000 kr för 2011. Det har även funnits möjlighet att söka medel från Naturvårdsverket för ”särskilda insatser” och ”investeringar”. Länsstyrelsens personal som jobbar med förvaltning av skyddade områden finansieras i huvudsak av Länsstyrelsens ramanslag.

En viktig del av finansieringen av skötseln utgörs av de miljöersättningar för bete och slåtter i odlingsreservaten som kan sökas från Jordbruksverket. I vissa fall söker Länsstyrelsen ersättningen vilken sedan kan utgå som betalning till en entreprenör som utför skötseln. I andra fall är det markägaren själv som söker ersättningen och utför den nödvändiga skötseln. Den som söker ersättningen binder sig för att under fem år utföra vissa fastställda skötselåtgärder. Oavsett vem som har gjort åtagandet är det viktigt att de angivna villkoren följs.

Det befintliga skötselanslaget räcker i dagsläget endast till en del av skötselbehoven i reservaten. Det är därför nödvändigt att utöka resurserna för att möjliggöra starkare satsningar på bl.a. naturtypsrestaurering, tillgänglighet, information och uppföljning. I dagsläget jobbar Länsstyrelsen med kompletterande finansieringar från bl.a. EU:s LIFE-program och från Landsbygdsprogrammet. Föreliggande program kommer att bidra till en tydligare, målinriktad och bättre prioriterad verksamhet som kan leda till att verksamheten utvecklas mot målen.

Skötselanslagets utveckling för Värmlands län, 2000-2011.

Förvaltningen av naturskyddade områden omfattar en rad uppgifter som planering av skötsel, upphandling, arbetsvägledning och uppföljning. Själva skötseln av områdena regleras genom skötselplaner och mål som fastställts för respektive område. Momenten kan i grova drag sammanfattas i följande punkter:

Markering av gränser – Markering av naturreservaten sker med vita färgmarkeringar på träd och/eller med brickor som placeras på stolpar i terrängen.

Skötsel av naturtyper och artinriktade åtgärder – Utgör ofta en nödvändig förutsättning för att områdets värden ska finnas kvar och utvecklas. I odlingsmark består den löpande markskötseln ofta av bete, slåtter eller röjning. I skyddade skogsmiljöer kan det också finnas behov av röjning av oönskad vegetation eller i vissa fall bränning för att efterlikna en naturlig skogsdynamik.

Skötsel av friluftsanordningar – Hit räknas t.ex. parkeringsplatser, vandringsleder, rastplatser, eldstäder, raststugor, toaletter, fågeltorn och skyltställ. Dessa kräver skötsel och underhåll och ibland är det nödvändigt att byta ut anordningar helt.

Information – Kan handla om fysiska skyltar ute i områdena, information på Internet och broschyrer. Under 2011 har information lagts ut om länets samtliga naturreservat på Länsstyrelsens hemsida <http://www.lansstyrelsen.se/varmland>.

Uppföljning – För att kontrollera att de skyddade områdena och genomförd skötsel får den effekt som förväntas ska uppföljning av utpekade värden genomföras. Uppföljning ska göras för såväl naturtyper, arter och friluftsliv.

Fastighetsförvaltning – Utförs på direkt uppdrag av Naturvårdsverket och omfattar bl.a. arrenden, vägfrågor samt drift och underhåll av byggnader.

Utöver de löpande skötselmomenten finns ofta även behov av restaurering av naturtyper som t.ex. röjning av igenvuxna odlingsmarker, återställning av flottledsrensade vattendrag och tillskapande av sandblottor i sandtallskog. Exempel på restaurering under senare år är restaurering av odlingsmark på Nötön-Åråsviken, Ritamäki och Abborrtjärnsberg samt åtgärder för att gynna populationen av sandödlor på Brattförsheden.

Utveckling av tillgängligheten för besökare är en annan form av projekt som förekommer i naturreservaten. Det kan bl.a. handla om att tillgängliggöra områdena för personer med funktionshinder. Ett exempel är de åtgärder som genomförts på fastlandsdelarna av naturreservatet Segerstads skärgård. Åtgärder på stigar och spänger har där inneburit att även rullstolsburna besökare kan ta del av skärgårdslandskapet. Denna typ av projekt kan ibland finansieras genom särskilda medel från t.ex. Naturvårdsverket eller landsbygdsprogrammet.

Vem arbetar med förvaltning och skötsel?

För närvarande har Länsstyrelsen fyra till fem årsarbetskrafter som arbetar med reservatsförvaltning. De finansieras i huvudsak genom Länsstyrelsens ramanslag. Varje förvaltare ansvarar för ett antal områden för vilka de genomför planering, upphandling, arbetsledning av skötsel och uppföljning. Länsstyrelsen har också tre deltidsanställda

reservatsskötare vilka ansvarar för en bestämd grupp av områden i vilka de utför mycket av den praktiska skötseln.

Utöver den anställda personalen anlitas flera entreprenörer, föreningar och privatpersoner för skötseln. Ett tiotal entreprenörer och föreningar fungerar som totalentreprenörer i olika områden och många fler anlitas för enskilda insatser. För organisationen och skötseln i det friluftsinriktade naturreservat Glaskogen finns en särskild stiftelse ”stiftelsen Glaskogens naturreservat”. I detta fall bidrar Länsstyrelsen med en mindre del av kostnaderna. I huvudsak finansieras stiftelsens verksamhet av bidrag från de ingående kommunerna och genom intäkter från sin verksamhet.

Utöver de sex kommunalt förvaltade reservaten bidrar vissa kommuner till skötseln i några reservat, antingen genom egenfinansierade insatser eller som uppdragstagare till Länsstyrelsen. Skogsstyrelsen har en viktig roll i att bilda och följa upp biotopskyddet i skogsmiljöer.

Regionala förutsättningar och prioriteringar

Skötsel av naturskyddade områden spannar över ett brett spektrum av åtgärder, från löpande driftsåtgärder till stora restaureringsprojekt. Genom ökade krav på tillgänglighet till de naturskyddade områdena och ökad kunskap om behovet av skötselåtgärder i olika naturtyper har behovet av en aktiv skötsel och förvaltning successivt ökat. Eftersom takten i bildandet av nya naturreservat dessutom är hög, vi kan förvänta oss ett 50-tal nya reservat till 2020, är det av största betydelse att Länsstyrelsen arbetar med tydliga mål och prioriteringar för verksamheten.

Den nationella utvärderingen av Värna Vårda Visa programmet 2010 påvisade att arbetet med att öka tillgängligheten och informationsutbudet gått framåt på ett bra sätt sedan 2004. När det gäller skötsel av naturtyper och arbetet med skötsel- och bevarandeplaner finns ett behov av ökade insatser. Situationen i Värmland påminner om den som råder i riket. Dock bedömer vi att även behov av insatser inom tillgänglighets- och informationsområdet fortfarande är stort i länet.

Ett viktigt steg i arbetet med att förbättra verksamheten är att precisera en lämplig basnivå för planering och genomförande av grundläggande skötselinsatser. Som grundläggande skötsel räknas bl.a. att förhindra att befintliga naturvärden försvinner eller materiella värden förstörs samt att anordningar är säkra att använda. Samtidigt måste även insatser ske inom nya områden i form av projektvisa satsningar. Sådana satsningar kan vara viktiga för att lyfta skötseln till basnivån inom vissa områden men även för att utveckla verksamheten och för att kunna påvisa påtagliga resultat.

I föreliggande program preciseras två nivåer för mål och åtgärder. En basnivå, som utgår från våra tillgängliga resurser och en utökad nivå där resurserna ökas med 25-50 %. Målen inom basnivån är främst inriktade på att förbättra grundstrukturen och att peka ut en realistisk basnivå och utveckling för skötseln. Det är viktigt för såväl Länsstyrelsens arbete med skötseln som för besökare i reservaten att veta vad man kan förvänta sig gällande skötseln i ett skyddat område. Mål- och åtgärder i den utökade nivån innehåller oftare formuleringar som anger att verksamheten ska omprioriteras eller utökas.

Ett sätt att öka volymen i skötselarbetet är att involvera flera aktörer som bidrar med resurser. I dagsläget är det bara några kommuner som bidrar aktivt till skötseln trots att många områden har stor relevans för turism och friluftsliv. Glaskogsstiftelsen är ett bra exempel där kommuner gått samman för att skapa en bas för den nödvändiga skötselverksamheten. Ytterligare stiftelser eller annan lokal samverkan är önskvärd för att bredda basen i skötseln av de skyddade områdena.

Ett annat sätt att öka volymen är att hitta ytterligare finansiering för verksamheten. Det finns flera olika typer av bidrag och fonder som kan nyttjas för utveckling av skötseln i de skyddade områdena, som EU:s miljöprogram LIFE+, Jordbruksverkets miljöersättningar, landsbygdsprogrammet och Naturvårdsverkets medel för särskilda insatser och investeringar. I det nationella Värna Vårda Visa-programmet uttrycker Naturvårdsverket att finansieringen av skötselverksamheten genom kompletterande finansieringskällor ska öka i framtiden. Länsstyrelsen måste därför öka insatserna att söka annan finansiering.

En nyckelfråga i skötselarbetet är att reservatsbeslut och skötselplaner har en relevant och praktisk utformning. Här finns idag brister framför allt i många äldre skötselplaner. En vanlig brist är att de saknar tydlig koppling till skyddsbesluten för motsvarande Natura 2000-områden samt att kunskap om hotade arter inte har inarbetats i tillräcklig omfattning. Länsstyrelsen måste därför ha en hög prioritet och ambitionsnivå de kommande åren att revidera reservatsbeslut och skötselplaner.

När det gäller behovet av naturtypsskötsel saknas tydliga sammanställningar och strategier som kan ligga till grund för prioriteringar och mål. Det innebär att målsättningar har angivits som bör revideras i takt med att relevant kunskap om skötsel och restaureringsbehov sammanställs. I avsnittet om ”skötsel av naturtyper och arter” har flera mål som leder mot att skapa överblick och samordning inom området angetts. Länsstyrelsens övergripande inriktning är dock att skötsel som är inriktade på naturtypsskötsel ska öka, framförallt om vi får tillgång till särskild finansiering för detta.

Fördjupning: Prioriterade arter och livsmiljöer i Värmland

Skötseln av skyddade områden bör i möjligaste mån beakta alla arter och naturtyper som är av nationellt eller internationellt naturvårdsintresse. Vissa arter och naturtyper förtjänar dock särskild uppmärksamhet och hänsyn i vårt län, eller i vissa delar av länet.

För vissa arter utgör förekomsten i Värmland en väsentlig del av deras population i landet eller i världen. För sådana arter har vi i länet ett särskilt ansvar gentemot omvärlden. Dessa arter är också särskilt viktiga att beakta i skötseln av länets skyddade områden. Ett exempel är den vitryggiga hackspetten, som är landets mest hotade fågelart och samtidigt en s.k. paraplyart för arter knutna till lövträd och som har några av sina sista fästen i Värmland. Områden med lämpliga livsmiljöer för vitryggen, och områden där det är lämpligt att återskapa sådana miljöer, finns främst i västra och centrala Värmland. Ett annat exempel är raggbocken, en skalbagge som lever på döda, kullfallna tallar, och som har sitt viktigaste område i landet i norra delen av länet. Värmlandsfrullania är en mossor som har sin enda svenska förekomst i vårt län, och som även globalt är sällsynt. Vedtrådmossa, pälsfrullania, och gräslockmossa är andra mossor som förutom i Värmland bara finns på någon enstaka lokal i landet. Långt broktagel, en art som växer i gamla, orörda granskogar på hög höjd, finns i Sverige bara kvar i norra Värmland och Dalarna. Brun gräsfjäril, som är Värmlands landskapsinsekt, trivs på blomrika gräsmarker i skogs- och mellanbygd och finns huvudsakligen kvar i Värmland och Dalarna. Vår landskapsfågel smålommen är mer utbredd i landet, men har sina starkaste populationer i västra Svealand. För grönskäran, som växer på strandängar, är Vänern ett av de viktigaste områdena i landet. Timmerskapania, en mossor som växer på tidvis översvämmad ved, har sin största kända förekomst på en lokal i Värmland.

På liknande sätt kan man tala om vissa ansvarsmiljöer för länet. Socknarna Gräsmark, Gunnarskog och Mangskog utgör tillsammans ett område av nationellt intresse för sin ännu rika förekomst av välhåvade slåtterängar. Sandavlagringarna på Brattforsheden och Sörmon, som skapats av inlandsisen, är intressanta som geologiska lämningar men också som livsmiljöer för sandmarkslevande arter. Klarälven hyser, trots omfattande vattenkraftsproduktion, fortfarande arter och naturtyper som annars främst hittas i älvar som skonats från vattenkraftsutbyggnad. Dessutom kan förstås livsmiljöer för de ovan nämnda ansvarsarterna också betraktas som ansvarsmiljöer för länet.

I fråga om andra arter är förekomsten i Värmland av särskilt intresse för att de utgör en utpost i arternas utbredning. Sådana utpostpopulationer kan bära på speciella genetiska anpassningar och därigenom vara en viktig del av den genetiska mångfalden inom sin art. De kan också vara viktiga utgångspunkter för en arts återkomst till områden som den försvunnit från. Sandödlorna på Brattforsheden och Sörmon utgör några av artens nordligaste utposter i landet, och strandsandjägaren vid Klarälven en av artens sydligaste förekomster i landet. Havsörnen i Vänern kan fungera som en brygga för artens återkomst till Västkusten.

Tillgänglighetsfrågorna är ett viktigt fokus i föreliggande program. Det finns många som vill besöka de skyddade områdena, såväl lokalbefolkning som långväga gäster. Här finns mycket att göra för att utveckla verksamheten, bl.a. fysiska åtgärder och information. Flera aktörer

skulle kunna involveras i detta arbete, t.ex. kommuner och turistentreprenörer. I regeringens proposition 2008/09:214 "Hållbart skydd av naturområden" finns flera punkter som anger att tillgängligheten till våra naturskyddade områden ska öka för personer med funktionsnedsättning och andra grupper med särskilda behov. I programmet har vi försökt att möta dessa mål dels genom att fastställa en struktur och tydliga målbilder för olika grupper av reservat. En indelning av naturreservaten i de olika besöksanpassningsklasserna SBA – Särskilt besöksanpassat, BA – Besöksanpassat och MBA - Mindre besöksanpassat (se bilaga 2). För att klara av satsningen på tillgänglighet i vissa områden är det nödvändigt att successivt minimera skötselinsatserna i sådana områden som i liten utsträckning ska besöksanpassas (MBA). Utöver de fastställda målbilderna har några områden utpekats för utveckling av tillgängligheten med inriktning på grupper nedsatt rörlighet (bilaga 3).

Uppföljning av åtgärder och utpekade värden i de skyddade områdena har varit starkt eftersatt. Det pågår utveckling av ett nytt uppföljningssystem för de naturskyddade områdena som efter utvärdering kan ligga till grund för en kontinuerlig utveckling av skötselinsatserna. Eftersom det fortfarande finns oklarheter omkring hur det nationella uppföljningssystemet kommer att se ut är de föreslagna målen för uppföljning i programmet preliminära och av övergripande karaktär.

Skötseln av varje skyddat område ska utgå från de värden som finns i området, men bör också beakta det landskapssammanhang som området ingår i. Länsstyrelsen håller på att ta fram en regional landskapsstrategi för biologisk mångfald i Värmlands län vilken kan komma att ge ytterligare vägledning till vilka naturtyper och arter som är angelägna att prioritera i olika trakter.

Mål och åtgärder

Nedan följer en genomgång av inriktning, mål och åtgärder för förvaltning och skötsel av naturskyddade områden. Avsnittet omfattar sju kapitel som behandlar olika delar av skötseln och förvaltningen. Inom parentes anges den bokstav som anges framför mål och åtgärder i respektive kapitel.

- Lokal delaktighet och dialog (L)
- Planer och resurser (P)
- Tillgänglighet, friluftsliv och turism (T)
- Information (I)
- Skötsel av naturtyper och arter (S)
- Uppföljning (U)
- Fastighetsförvaltning (F)

För varje kapitel har ett inriktningsmål angetts. Detta har formulerats på ett övergripande sätt för att ange åt vilket håll verksamheten ska utvecklas till 2020. Varje avsnitt följs därefter av detaljerade mål och åtgärder med olika måldatum. Gemensamt för dessa är att de ska leda verksamheten mot inriktningsmålet.

Mål och åtgärder som angetts som basnivå bedöms vara möjliga att genomföra med nuvarande resurser. Mål och åtgärder som angetts med kursiv stil ingår i en utökad nivå som bedöms kunna genomföras om resurserna ökar med storleksordningen 25-50 % eller om särskilda medel beviljas för projekt.

Till varje kapitel finns en konsekvenstext som översiktligt beskriver vilka konsekvenser som kan förväntas av de angivna målen och åtgärderna.

Lokal delaktighet och dialog (L)

Bakgrund

Förvaltning av naturskyddade områden gynnas av ett fungerande samarbete med lokala aktörer. Markägare, lokala föreningar, kommuner, entreprenörer och näringsliv kan bidra med viktig kunskap och kostnadseffektiva insatser i skötsel, uppföljning och nyttjande. I områden som kräver betesdjur eller mycket skötseltillsyn är ett samarbete med lokala aktörer extra värdefullt. För det lokala samhället kan de skyddade områdena bidra till mervärden i form av en god rekreativ miljö och stärkande av lokalt näringsliv.

I de södra delarna av länet finns många lokala aktörer som kan bidra till och dra nytta av skötseln i de naturskyddade områdena. Ett exempel är båtklubbarna i Väneren som nyttjar öarna men som även kan bidra till skötseln på olika sätt. Längre norrut, där befolkningen är glesare, kan det vara svårare att hitta lämpliga samarbeten med lokala aktörer.

En svårighet att gynna lokala entreprenörer är reglerna kring offentlig upphandling av varor och tjänster (LOU) vilka är inriktade på fri rörlighet för ökad konkurrens. Länsstyrelsen kan därför inte helt fritt välja lokala entreprenörer för arbeten i de skyddade områdena.

Flera naturskyddade områden har till syfte att bevara ett äldre odlingslandskap. När dessa områden ligger långt från aktiva brukningsenheter kan det vara svårt och kostsamt att uppbära den nödvändiga skötseln.

Kontaktytor mellan lokala aktörer och Länsstyrelsen byggs ofta upp i samband med att det skyddade området bildas men de kan sedan vara svåra att upprätthålla i alla områden. Offentliga invigningar är viktiga arrangemang för att skapa kontakter och insikt i syftet med områdesskyddet.

Invigning av naturreservatet Öjenäsbäcken i Arvika kommun.

Sedan 2010 finns en regional samrådsgrupp för naturvård som sammankallas av Länsstyrelsen. Gruppen består av representanter för kommuner, markägare, jord- och skogsbruksnäringen samt naturvårds- och friluftorganisationer. Tanken är att öka samverkan i naturvårdsarbetet mellan olika aktörer.

Inom kursprogrammet ”Dialog för naturvård” som utvecklats av Naturvårdsverket, har Länsstyrelsen och andra aktörer möjlighet utveckla sin förmåga i att kommunicera naturvårdsfrågorna. Huvuddelen av personalen på Länsstyrelsens naturvårdsenhet har deltagit i programmet.

Förutom samarbetet mellan Länsstyrelsen och lokal nivå som finns för Glaskogen (Stiftelsen Glaskogens naturreservat) saknas idag regionala skötselråd för enskilda eller grupper av naturskyddade områden. Att skapa tydliga samarbetsformer för olika områden vore med stor sannolikhet bra för utvecklingen av naturvården, t.ex. för skärgårdsreservaten och Brattförsheden. Det är dock förhållandevis krävande att bygga upp och vidmakthålla sådana organisationer.

Inriktning

Länsstyrelsen ska söka samverkan med lokala aktörer för skötseln och nyttjandet av naturskyddade områden. Det är särskilt viktigt för Länsstyrelsen att hålla en god dialog med markägare, markgrannar, föreningar och kommuner i området. Samverkan med lokala intressenter om sköselfrågor och nyttjande utvecklas i den mån det är möjligt utifrån områdenas syfte, lagstiftningen och tillgängliga resurser.

Mål

L1 Basnivå: Länsstyrelsen ska till 2015 ha ökat volymen skötselavtal som tecknas med lokala aktörer jämfört med 2011 års nivå.

L2 Basnivå: Länsstyrelsen ska verka för att kommunernas deltagande i skötseln av naturskyddade områden har ökat till 2015 jämfört med 2011 års nivå.

L3 Basnivå: Länsstyrelsen ska delta i lokala initiativ till att nyttja de naturskyddade områdena för naturvägledning och naturturism där det inte strider mot syftet eller föreskrifterna för det naturskyddade området.

Åtgärder

L4 Basnivå: Länsstyrelsen ska genomföra upphandling av skötselåtgärder så att lokala entreprenörer ges möjlighet att delta.

L5 Basnivå: Samtliga personer som jobbar med förvaltning av naturskyddade områden på Länsstyrelsen ska ha deltagit i Naturvårdsverkets utvecklingsprogram ”Dialog för naturvård” senast 2012.

L6 Basnivå: Länsstyrelsen ska hålla minst en invigning av ett skyddat område per år då lokala intressenter bjuds in.

L7 Basnivå: Jakträtten på statlig mark i de naturskyddade områdena ska i första hand utarrenderas till lokala viltvårdsområdesföreningar eller före detta markägare.

L8 Basnivå: Länsstyrelsen ska sammankalla den regionala samrådsgruppen för naturvård två gånger per år samt bjuda in till träffar med kommunernas naturvårdstjänstemän en gång per år. Vid mötena ska frågor om skötseln och nyttjandet av naturskyddade områden behandlas.

L9 Basnivå: Länsstyrelsen ska senast 2013 ha etablerat löpande samverkan med berörda kommuner angående skötseln och förvaltning av naturreservat som ligger i eller i anslutning till i Väneren.

L10 Utökad nivå: Länsstyrelsen ska inleda dialog med berörda kommuner angående skötselråd för Brattforshedens, Horsstomyren-Storbergets och Hovfjällets naturreservat.

L11 Utökad nivå: Länsstyrelsen ska i naturskyddade områden arrangera guidade visningar, som i första hand vänder sig till närboende.

Konsekvenser av mål och åtgärder

Basnivån innebär att lokal delaktighet och dialog fortsätter på ungefär nuvarande nivå med en viss utveckling av samverkansformerna i vänerområdet. En ökad aktivitet och initiativ från kommunerna eller andra aktörer kan öka samverkan och delaktighet i större utsträckning.

För att öka delaktigheten och dialogen ytterligare kring skötsel och förvaltning av skyddade områden krävs troligen att mer långtgående åtgärder som t.ex. aktörssamverkan för ett urval naturskyddade områden utvecklas. Andra åtgärder skulle kunna vara årliga träffar med markägare och intressenter samt en ökad närvaro i reservaten genom guidningsverksamhet eller liknande. En sådan utveckling skulle kunna bidra till en ökad förståelse för naturskyddet, utveckling av lokalt näringsliv och ett bättre nyttjande av de naturskyddade områdena.

Planer och resurser (P)

I beslut om naturreservat ingår en skötselplan för områdets långsiktiga vård. Motsvarande dokument för Natura 2000-områden är bevarandeplanen, som beskriver områdets värden, hotbild och förutsättningarna för att ett gynnsamt tillstånd ska kunna behållas eller uppnås. Skyddsbesluten med sina planer utgör grunden för förvaltningen och skötseln av de naturskyddade områdena men är även viktiga för markägare, besökare och andra intressenter som genom planerna kan se vad som gäller för området. Enligt riktlinjer från Naturvårdsverket (rapport 6379, 2010) ska det även finnas fastställda uppföljningsplaner med målindikatorer.

Av många anledningar behöver äldre reservatsbeslut och skötselplaner ses över och revideras. I vissa fall är föreskrifterna otydliga eller omoderna vilket skapar problem vid handläggning av tillstånd och dispenser. I något fall saknas skötselplan helt och i andra fall är planen utformad som en preliminär ”ramplan”. Bestämmelser enligt art- och habitat samt fågeldirektivet (Natura 2000) kan medföra att inriktningen för skötselplaner behöver justeras. Andra anledningar är att kunskap om hotade arter inte har beaktats eller att det har framkommit ny kunskap om hur skötseln bör bedrivas. Totalt sett bedöms revideringsbehovet som stort i länet. Enligt bilaga 4 bedöms 52 naturreservat ha reservatsbeslut och/eller skötselplaner som är behov av revidering. Av dessa bedöms behovet av revidering vara stort i 33 fall.

En viktig förutsättning för förvaltningen och skötseln är att tillräckliga resurser, i form av pengar och personal, finns mot bakgrund av beslutade mål och skötselplaner. Genom det snabbt ökande antalet skyddade områden och på grund av ökade ambitioner inom såväl naturvårds- som tillgänglighetsfrågor är det svårt att få det årliga skötselanslaget från Naturvårdsverket och Länsstyrelsens egna resurser att räcka. Det finns därför ett stort behov att söka alternativa finansieringskällor som t.ex. EU:s miljöprogram LIFE+, landsbygdsprogrammet, Naturvårdsverkets medel för särskilda insatser och investeringar eller andra källor. Jordbruksverkets miljöersättningar ska utnyttjas i den mån det är möjligt. Det är även viktigt att söka nya samarbeten och att involvera t.ex. kommunerna mer i den löpande skötseln av de skyddade områdena.

Det är av stor vikt att Länsstyrelsen tillämpar rationella metoder för administrationen planering, upphandling och uppföljning av verksamheten. Naturvårdsverket och länsstyrelserna utvecklar IT-stödet VICnatur/SkötselDOS för förvaltning av naturskyddade områden. Det är troligt att systemet inom några år kommer att vara väl utbyggt och fungerande samt att återslagrapportering och sammanställningar av skötselverksamheten kan genomföras i systemet.

Inriktning

Alla naturreservat och Natura 2000-områden ska ha reservatsbeslut och skötsel/bevarandeplaner som är uppdaterade i förhållande till aktuella riktlinjer och kunskap om naturtyper och arter. Länsstyrelsen ska delta i LIFE+-projekt, söka andra kompletterande finansieringskällor och utveckla samarbeten för skötseln i de skyddade områdena. Länsstyrelsen ska ha en god överblick över skötselbehovet och en rationell hantering av skötseln i de naturskyddade områdena.

Mål

P1 Basnivå: Till 2015 ska skötselplaner och vid behov även reservatsbeslut vara reviderade för minst hälften av de naturreservat där det föreligger ett stort behov enligt bilaga 4.

P2 Basnivå: Alla Natura 2000-områden ska senast 2013 ha aktuell information om gräns samt utpekade arter och naturtyper i enlighet med kvalitetssäkringsuppdraget (Regeringsuppdrag 24 i Länsstyrelsens regleringsbrev 2008).

P3 Basnivå: Ansökningar och nyttjandet av kompletterande finansieringskällor inom skötseln av naturskyddade områden, som Jordbruksverkets miljöersättningar, LIFE+ och landsbygdsprogrammet har ökat till 2015 jämfört med 2011 års nivå.

P4 Utökad nivå: Till 2015 ska skötselplaner och vid behov även reservatsbeslut vara reviderade för samtliga naturreservat där det föreligger ett stort behov enligt bilaga 4.

P5 Utökad nivå: Till 2013 ska bevarandeplaner för Natura 2000-områdena vara uppdaterade avseende gränser, naturtyper och arter.

Se även mål L2 om kommunernas deltagande i skötsel och förvaltning under ”Lokal delaktighet”

Se även mål U4 om objektsvisa uppföljningsplaner under ”Uppföljning”

Åtgärder

P6 Basnivå: Länsstyrelsen ska senast 2012 bedöma alla reservatsbeslut och skötselplaner avseende revideringsbehovet och därefter årligen se över och kvalitetssäkra listan utifrån aktuella riktlinjer och kunskap om naturtyper och arter.

P7 Basnivå: Länsstyrelsen ska revidera och besluta om minst fem skötselplaner med uppdaterade bevarandemål och målindikatorer per år fram till 2015. Vid behov revideras även reservatsbesluten. Prioriteringen av revideringsobjekt ska utgå från bilaga 4.

P8 Basnivå: Länsstyrelsen ska senast 2013 ha sammanställt och tillgängliggjort aktuell information om gränser samt utpekade arter och naturtyper i samtliga Natura 2000-områden.

P9 Basnivå: Länsstyrelsen ska kontinuerligt delta i ett eller flera LIFE+-projekt eller liknande med inriktning på skötsel och restaurering i Natura 2000-områdena. Jordbruksverkets miljöersättningar ska sökas för skötseln i de skyddade områdena i den mån det är möjligt.

P10 Basnivå: Länsstyrelsen ska senast 2013 bedöma och sammanställa behovet av skötselåtgärder i samtliga Natura 2000-områden som inte är naturreservat.

P11 Basnivå: Förvaltare av naturskyddade områden ska aktivt söka alternativa finansieringskällor och/eller samarbetspartners för skötsel av de naturskyddade områdena.

P12 Basnivå: Länsstyrelsen ska senast 2013 ha en plan för skötsel av varje reservat med tre års framförhållning.

P13 Basnivå: Länsstyrelsen ska successivt lägga in uppgifter och genomgå utbildningar i IT-stödsystemet VICnatur/SkötselDOS för att vara redo att använda systemet då det blir ett obligatorisk verktyg för kommunikation med Naturvårdsverket.

P14 Basnivå: Samtliga besöksanordningar, gränser och skötselområden i naturreservaten ska vara registrerade i IT-stödsystemet VICnatur/SkötselDOS senast 2012.

P15 Basnivå: Upphandling av skötselåtgärder ska utföras på ett sådant sätt att avtal med entreprenörer kan tecknas i god tid innan uppdraget ska utföras vilket i regel innebär minst en månads framförhållning.

P16 Basnivå: I alla områden där en löpande, årlig skötsel behövs och där denna inte utförs av Länsstyrelsens personal, upprättas fleråriga skötselavtal med entreprenörer senast 2013.

P17 Utökad nivå: Länsstyrelsen ska revidera och besluta om minst sju skötselplaner med uppdaterade bevarandemål och målbildare per år fram till 2015. Prioriteringen av revideringsobjekt ska utgå från bilaga 4.

P18 Utökad nivå. Länsstyrelsen ska uppdatera samtliga bevarandeplaner för Natura 2000-områden där ny information om gränser, naturtyper eller arter har inkommit.

P19 Utökad nivå: Länsstyrelsen ska kontinuerligt delta i minst två LIFE+-projekt eller liknande med inriktning på skötsel och restaurering i Natura 2000-områdena.

Konsekvenser av mål och åtgärder

Att revidera fem skötselplaner per år i enlighet med basnivån är en omfattande uppgift som kräver omprioriteringar av pågående arbete på Länsstyrelsen. Bland de naturreservat som har störst behov av revidering finns några av våra största reservat som Värmlandsskärgård, Glaskogen och Hovfjället. Den angivna basnivån innebär att det tar sex år att revidera de reservatsbeslut och skötselplaner som har mest akut behov vilket innebär att bristerna i underlaget och oklarheterna kring förvaltning och tillsyn i dessa områden kommer att undanröjas. Totalt sett kommer inte revideringsbehovet att minska eftersom antalet naturreservat är så många varvid nya planer hela tiden faller ut som inaktuella.

Att uppdateringen av bevarandeplaner inte bedömts kunna prioriteras inom basnivån är en allvarlig brist som medför att underlaget för förvaltare, markägare och andra intressenter när det gäller hur man ska agera i respektive Natura 2000-områden fortfarande är svagt.

Målen som har inriktningen att delta i LIFE+-projekt och även söka andra externa medel och samarbeten innebär att den samlade finansieringen och därmed även volymen skötsel och restaurering av naturtyper, kommer att öka. Särskilda satsningar inom förvaltningsorganisationen krävs dock för att klara det omfattande administrativa arbetet som LIFE+-projektet kräver.

Tillgänglighet, friluftsliv och turism (T)

Att vistas i en vacker och varierad natur är av stor betydelse för människors fysiska och psykiska hälsa. Många upplever att de kan hämta kraft och komma ner i varv då de vistas i olika naturmiljöer. De naturskyddade områdena utgör en viktig möjlighet för människor att komma ut i naturen. Det är framförallt naturreservaten som ska ge möjlighet till olika typer av friluftsliv samt utgöra utflyktsmål för såväl lokalbefolkning som långväga turister.

Människor har olika krav och önskemål på sin naturupplevelse. Allt går inte att uppfylla överallt men inriktningen är att det ska finnas möjlighet för alla människor att besöka de naturskyddade områdena. För att uppfylla besökarnas behov krävs olika typer av besöksanpassningar. I vissa områden bör det göras långtgående fysiska åtgärder för att underlätta besöket. I andra områden kan besöksanpassningarna minimeras eller t.o.m. undvikas för att behålla en orörd karaktär och minimera störningar av områdets naturvärden.

Det är en viktig uppgift att bygga upp och vidmakthålla en tydlig struktur för tillgängliggörandet av de naturskyddade områdena för länets invånare och långväga gäster. Tillgängligheten är beroende av fysiska åtgärder i reservaten, informationsutbudet och möjligheten att ta sig till och från området. I föreliggande program tillämpas en tillgänglighetsklassning för naturreservaten med tre kategorier (se tabell nedan) med målbilder som anger miniminivån för vilka tillgänglighetsanordningar som ska finnas i reservatet. Utöver de angivna basanordningar kan det ofta finnas olika specialanordningar som eldstäder, vindskydd, fågeltorn, spänger i de tillgänglighetsanpassade reservaten. Klassningen av respektive reservat framgår av bilaga 2. Justeringar kan komma att ske under målperioden.

Tabell 1. Tillgänglighetsklasser för naturreservaten samt målbild för friluftsanordningar i de olika klasserna.

SBA	Särskilt besöksanpassade	Det ska, åtminstone i någon del av reservatet, finnas besöksanordningar i form av parkeringsplats eller angoringsplats, markerad vandringsled, toalett, informationstavla med utförlig information, rastplats med sittmöjligheter och bord samt vägvisning i och till reservatet.
BA	Besöksanpassat	Det ska, åtminstone i någon del av reservatet, finnas besöksanordningar i form av parkeringsplats eller angoringsplats, markerad vandringsled, informationstavla med information samt vägvisning i och till reservatet.
MBA	Mindre besöksanpassat	Det ska, åtminstone i någon del av reservatet, finnas en enkel informationstavla med information.

Utöver de positiva effekterna som friluftslivet har på hälsa och livskvalitet kan det även bidra till utveckling av lokalt näringsliv genom turism- och besöksverksamhet. Utveckling av turism i de skyddade områdena kan dock bara ske om de värden som ska skyddas inte påverkas negativt. För att upprätthålla en hållbar besöksstruktur bör styrning tillämpas genom bl.a. information. Turistentreprenörer som nyttjar de naturskyddade områdena i kommersiellt syfte bör bära sina egna kostnader för ved och annat förbrukningsmaterial.

För att kunna förbättra besöksanpassningarna behövs kunskap om besökarnas behov och önskemål. Därför bör såväl antalet besökare som deras önskemål följas upp och sammanställas. Det är också viktigt att involvera markägare och andra intressenter i utvecklingen av en hållbar besöksstruktur.

Naturreseptet Niklasdals lövskog i Karlstads kommun.

Inriktning

Det ska finnas ett brett urval av olika typer av naturskyddade områden, väl spridda över länet, som kan besökas av såväl lokalbefolkning som långväga gäster. För att möta behoven hos olika besökare ska det finnas olika typer av besöksanpassningar. De naturskyddade områdena ska utgöra en resurs för det lokala friluftslivet samtidigt som de ska ge förutsättningar för utveckling av naturturism och besöksnäring i regionen.

Mål

T1 Basnivå: Samtliga besöksanordningar i de naturskyddade områdena ska vara väl underhållna och i minst acceptabelt skick senast 2015.

T2 Basnivå: Till 2015 ska de 20 naturreseptat som finns angivna som "Särskilt besöksanpassade, SBA" i bilaga 2, samt under perioden 2015-2020 ytterligare 5 naturreseptat, vara iordningställda enligt tabell 1 ovan. SBA-reservaten ska finnas väl spridda över länet och de ska representera ett urval av de viktigaste naturtyperna i länet.

T3 Basnivå: Till 2015 ska de 51 naturreseptat som finns angivna som "Besöksanpassade, BA" i bilaga 2, samt därefter ytterligare 10 naturreseptat, vara iordningställda enligt tabell 1 ovan. BA-reservaten ska vara geografiskt spridda i länet och representera ett urval av de viktigaste naturtyperna i länet.

T4 Basnivå: Till 2015 ska de naturreservat som angivits som "Mindre besöksanpassade", MBA i bilaga 2 vara iordningställda enligt tabell 1 ovan.

T6 Basnivå: Besöksanpassning av nya naturreservat ska vara genomförda senast två år efter att de beslutats.

T7 Basnivå: Senast 2020 ska det finnas minst 5 naturreservat eller delar av naturreservat i länet som tillgängliggjorts för rörelsehindrade besökare (se bilaga 3). Anpassningarna ska minst omfatta vandringsled, toalett, informationstavla, rastmöjligheter samt en naturintressant plats eller utblickspunkt.

T8 Basnivå: Senast 2013 ska Länsstyrelsen ha påbörjat kvantitativ uppföljning av besökare i minst 2 naturreservat.

Åtgärder

T9 Basnivå: Länsstyrelsen ska till 2015 komplettera eller gallra bort besöksanordningar i naturreservaten enligt målbilderna i tabell 1.

T10 Basnivå: Uppföljning av status för samtliga besöksanordningar i de skyddade områdena ska ske årligen från 2012.

T11 Basnivå: Länsstyrelsen ska vid behov kvalitetsmärka sådana vandringsleder i de naturskyddade områdena som utgör länkar i större ledssystem i enlighet med kriterierna i projektet "Värmlandsled" eller motsvarande.

T12 Basnivå: Länsstyrelsen ska senast 2013 ha genomfört och dokumenterat en dialog angående hur barnperspektivet kan beaktas i de naturskyddade områdena.

T13 Utökad nivå: Länsstyrelsen ska utreda lämpliga anpassningar av naturreservat för personer med olika typer av funktionshinder.

T14 Utökad nivå: Länsstyrelsen ska utreda möjligheten att utveckla "besöksvärdetrakter" där besöksanordningar som information, P-platser, vandringsleder och annan infrastruktur samordnas för flera naturskyddade områden.

T15 Utökad nivå: Länsstyrelsen ska påbörja en dialog med kommuner och företag som jobbar med naturturism i länet angående hur naturturismen kan utvecklas i de naturskyddade områdena.

T16 Utökad nivå: Ett frågeformulär ska finnas tillgänglig i samtliga SBA-områden med frågor om besökarnas åsikter och önskemål om tillgängligheten i länets naturreservat.

Se även mål L3 om deltagande i lokala initiativ till att utnyttja de naturskyddade områdena för naturvägledning och naturturism i avsnittet "Lokal delaktighet".

Se även mål P13 om registrering av besöksanordningar i IT-stödsystemet Skötsel-DOS i avsnittet "Planer och resurser".

Konsekvenser av mål och åtgärder

Basnivån innebär att vi fastställer en tydlig nivåfördelning för tillgängliggörande av naturreservaten. Det första målet är krävande och det kan bli frågan om att ta bort vissa besöksanordningar i enlighet med kvalitetskriterierna i målen T2 till T4, för att klara betinget.

Det finns i dagsläget flera anordningar som bord, spänger, vindskydd där det finns behov av underhåll och renovering och det är ofta relativt kostsamma åtgärder. Uppgradering av besöksanordningar har bara kunnat prioriteras i begränsad omfattning under de senaste åren. När det gäller tillgängliggörande av områden för personer med rörelsehinder finns det ibland möjligheter att få ekonomiska stöd och bidrag. Några kommuner jobbar med eller har visat intresse för sådana utvecklingsprojekt.

När det gäller utveckling av naturturism är det i första hand en fråga för kommuner och turistentreprenörer. Länsstyrelsens roll bör i första hand vara att stötta ändamålsenliga initiativ och skapa en grundstruktur av anordningar i de skyddade områdena som kan möta naturturismens behov. För att bli bättre på detta vore det värdefullt med en dialog kring dessa frågor med kommunerna och företagen.

Uppföljning av antalet besökare i naturreservaten i länet samt insamling av önskemål på skötseln av områdena har gjorts i mycket liten utsträckning och kommer att bli svårt att prioritera även inom i den kommande perioden. Det innebär att det även i fortsättningen blir svårt att planera skötseln i förhållande till besöksstryck och önskemål. Ett underlag över antalet besökare är också nödvändigt för att kunna bedöma lämpligt andelstal i vägsamfälligheter där Länsstyrelsen ingår.

Information (I)

Information är en viktig del i tillgängliggörandet av naturreservaten för besökare. Information är av stor betydelse för den som vill besöka eller lära sig mer om de naturskyddade områdena. Det handlar om att få kännedom om området, att kunna förbereda sig samt att få vägledning, ökade upplevelser och kunskaper i samband med själva besöket.

Det finns många olika sätt att sprida information och för att nå fram till olika grupper krävs ofta väl genomtänkta informationsstrategier. För att nå fram till särskilda grupper av besökare som t.ex. utländska gäster, invandrare, personer med olika funktionshinder och barn krävs ofta olika typer av anpassad information. Information är även nödvändig för att upplysa besökare om specifika regler som gäller i de skyddade områdena och för att upplysa om fågelskyddsområden som inte får besökas under vissa delar av året.

Internet är en viktig kanal för information för dem som vill förbereda sitt besök i ett naturreservat eller hitta lämpliga utflyktsmål. Information om samtliga naturreservat finns tillgänglig på länsstyrelsens hemsida. Där är det även möjligt för personer med synnedsättning att ta del av den informationen genom programvaran ”talking webb”. På hemsidan går det vidare att lämna synpunkter angående naturreservaten direkt till ansvarig handläggare. Moderna bärbara datorer och telefoner gör informationen på Internet tillgänglig även i fält då man reser eller besöker ett område.

Naturreservatet Fränsjömyrarna i Hagfors kommun.

Allmänt sett ökar användandet av digital information genom Internet och mobilapplikationer. Sådan information ersätter mer och mer de tidigare vanliga broschyrerna. På samma sätt kan GPS för navigering ta över mer av traditionella kartor och vägvisning. Det är viktigt för Länsstyrelsen att bevaka den tekniska utvecklingen så att nya möjligheter kan utnyttjas för spridning av information om de skyddade områdena.

Inriktning

Information om de naturskyddade områdena ska finnas tillgänglig för de som vill söka efter besöksmål, förbereda sig och för de som besöker ett skyddat område. Informationen ska väcka intresse, vara lättillgänglig, informativ och korrekt samt bidra till att öka förståelsen för naturen och naturskydd samt öka besökarnas utbyte av de naturskyddade områdena. Länsstyrelsen ska följa med i den tekniska utvecklingen och utnyttja nya möjligheter för spridning av information om de skyddade områdena.

Mål

I1 Basnivå: Senast 2012 ska det finnas lättillgänglig information om samtliga naturreservat i länet på Internet. Informationen ska minst innehålla en beskrivning av reservatet, gällande reservatsföreskrifter och en karta. Informationen ska ses över och uppdateras vid behov.

I2 Basnivå: Senast 2012 ska det finnas lättillgänglig information om samtliga Natura 2000-områden i länet på Internet. Informationen ska minst innehålla en beskrivning av utpekade arter och habitat samt en karta. Informationen ska ses över och uppdateras vid behov.

I3 Basnivå: Senast 2012 ska det finnas lättillgänglig information om samtliga djur- och växtskyddsområden i länet på Internet. Informationen ska minst innehålla en karta och vilka tidpunkter som skyddet gäller. Informationen ska ses över och uppdateras vid behov.

I4 Basnivå: I de naturreservat som klassats som "Särskilt Besöksanpassade, SBA" enligt bilaga 2 ska det finnas informationstavla med utförlig information samt vägvisning i och till reservaten senast 2013.

I5 Basnivå: I de naturreservat som klassats som "Besöksanpassade, BA" enligt bilaga 2 ska det finnas informationstavla med information samt vägvisning till reservatet senast 2013.

I6 Basnivå: I de naturreservat som klassats som "Mindre besöksanpassade, MBA" enligt bilaga 2 ska det finnas en enkel informationstavla med information senast 2015.

I7 Basnivå: Information om nya naturreservat ska finnas tillgänglig på nätet direkt efter beslutet om det nya naturreservatet och på informationstavla i naturreservatet senast två år efter beslutet.

I8 Utökad nivå: Det ska det finnas lättillgänglig information om samtliga naturminnen i länet på Internet. Informationen ska minst innehålla en beskrivning av naturminnet och en karta.

I9 Utökad nivå: I SBA-reservaten ska det bedrivas någon form av fortlöpande naturvägledning, t.ex. naturstig, tematiska skyltar, guidningsverksamhet eller liknande.

Åtgärder

I10 Basnivå: För de naturreservat som klassats som "Särskilt Besöksanpassade, SBA" enligt bilaga 2 ska det senast 2015 finnas information på Internet och på skyltar i området som är översatt till engelska och tyska.

I11 Basnivå: Länsstyrelsen ska senast 2012 ha kompletterat informationen om naturreservaten på Internet med en enhetlig, symbolbaserad kategorideklaration.

I12 Basnivå: Länsstyrelsen ska årligen lämna särskild information till turistbyråer och www.varmland.se om hur informationen om naturreservaten kan nås.

I13 Utökad nivå: Länsstyrelsen ska klassa och informera om svårighetsgraden för samtliga vandringsleder i reservaten.

I14 Utökad nivå: Länsstyrelsen ska publicera en guidebok om de mest besöksintressanta naturreservaten i länet.

I15 Utökad nivå: Länsstyrelsen ska ta fram informationsmaterial eller underlag för naturvägledning som vänder sig till invandrare med inriktning på hur de naturskyddade områdena kan nyttjas.

I16 Utökad nivå: Länsstyrelsen ska ta fram en affisch med sökväg och anvisningar om hur informationen om naturreservaten på webben kan nås.

Se även åtgärd L6 om invigningar under ”Lokal delaktighet”.

Konsekvenser av mål och åtgärder

Inläggning av information om samtliga naturreservat på Länsstyrelsens hemsida som färdigställt under 2011 är ett stort framsteg i informationsarbetet. Det innebär att de som är intresserade kan sitta hemma och planera och förbereda sina besök i reservaten. Genom programvaran ”talking webb” kan även personer med synnedsättning ta del av informationen. Internetinformationen kommer att utvecklas och förbättras ytterligare.

När det gäller informationen ute i reservaten finns fortfarande brister. Flera reservat, även bland dem som ska vara besöksanpassade, saknar uppdaterade skyltar och vägvisning. Det är ett viktigt åtgärdsområde fram till 2013.

Det finns stora utvecklingsmöjligheter när det gäller att utveckla information om naturreservaten som är anpassad för grupper med särskilda behov, som utländska besökare, invandrare, personer med funktionshinder och barn. De angivna målen och åtgärderna innebär att vi påbörjar framtagande av information som vänder sig till utländska besökare för SBA-reservaten. När det gäller information till invandrare, personer med olika funktionshinder, barn och andra grupper med särskilda behov får vi återkomma efter nya avvägningar under perioden.

Skötsel av naturtyper och arter (S)

Skötsel av naturtyper och arter i de naturskyddade områdena har ofta en avgörande betydelse för bevarandet av dess naturvärden. Utgångspunkten för åtgärderna är de skötsel- och bevarandeplaner som finns fastställda för respektive område.

De mest skötselintensiva naturtyperna finns i jordbrukslandskapet. Betesmarker och slåtterängar behöver hävdas årligen för att inte naturvärdena ska hotas eller försvinna. I skogsmark är behovet av skötselåtgärder ofta mer extensivt. I vissa naturskogsmiljöer ska utvecklingen ske helt utan skötsel medan andra skogsmiljöer kräver åtgärder i form av t.ex. röjning och bränning för att naturvärdena ska kunna finnas kvar eller utvecklas. Andra naturtyper som kräver skötsel och/eller restaureringsåtgärder är t.ex. vissa våtmarker, fågelsjöar, vattendrag och skärgårdens öppna substratmarker.

Betesdjur på ön Vithall i naturreservatet Lurö skärgård i Sjöfalle kommun.

Vissa skötselåtgärder är av löpande karaktär medan andra kräver omfattande planering för att kunna genomföras på ett gynnsamt sätt. Det saknas nationella vägledningar för skötsel av många naturtyper varför åtgärderna måste baseras på allmän kunskap och erfarenheter. För ett effektivt arbete med skötsel och restaurering av naturtyper kan det på sikt vara lämpligt att utarbeta regionala planer för olika naturtyper.

Det är viktigt att Sveriges åtagande enligt EU:s naturvårdsdirektiv, Natura 2000, ligger till grund för framtida skötsel och restaureringsåtgärder i de skyddade områdena. Målsättningen är att bevarandestatus för utpekade arter och naturtyper kan behållas eller förstärkas i dessa områden.

Åtgärdsprogram för hotade arter är ett viktigt kunskapsunderlag för skötsel och restaurering. Värmlands län berörs av ca 70 befintliga eller planerade åtgärdsprogram för hotade arter. Särskilt relevant för skötseln av skyddade områden i vårt län är kunskap om åtgärder för att bevara vitryggig hackspett och andra arter knutna till triviallövträd, raggbock och andra arter som lever på tallved, sandödda och andra sandberoende arter, samt gamla, grova ädellövträd och arter som lever på dessa.

Det är viktigt att behålla en balans mellan resurser för den löpande skötseln och tillskapandet av nya skötselkrävande naturtyper. En restaurerad naturtyp kräver ofta en omfattande löpande tillsyn och skötsel, särskilt under de närmast kommande åren. För odlingslandskapets biotoper finns särskilda miljöersättningsåtgärder för såväl restaurering som den löpande skötseln. Ofta är dock dessa ersättningar inte tillräckliga då kostnaderna är höga för att hålla betesdrift eller slåtter i vissa delar av länet.

Styrningen av skötseln i olika områden ska bli mer målinriktad. Metoder för skötsel bör också baseras på uppföljningsresultat av tidigare års skötsel i liknande miljöer. I odlingslandskapet bör det också vara möjligt att i högre grad samordna skötseln med kulturmiljövårdens insatser.

Inriktning

Alla naturskyddade områden ska skötas så att fastställda syften och bevarandemål uppnås för naturtyper och arter. Förvaltningen av områdena ska utgå från gällande skyddsbeslut, skötselplaner och bevarandeplaner. Skötselåtgärder som gynnar en god bevarandestatus för utpekade arter och naturtyper enligt Sveriges åtagande inom Natura 2000 samt åtgärder för att bevara hotade arter ska särskilt prioriteras.

Mål

S1 Basnivå: Jordbrukslandskapets miljöer i de naturskyddade områdena ska skötas så att dess naturvärden bibehålls eller förstärks. Områden med miljöstödsåtaganden ska dessutom skötas i enlighet med gällande miljöstödsregler. Minst en större restaureringsinsats ska göras årligen fram till 2015.

S2 Basnivå: Skogsmiljöer i de naturskyddade områdena ska skötas så att dess naturvärden bibehålls eller förstärks. Minst en naturvårdsbränning ska planeras årligen fram till 2015.

S3 Basnivå: Våtmarker, fågelsjöar, vattendrag, och skärgårdens öppna substratmarker i de naturskyddade områdena ska skötas så att dess naturvärden bibehålls eller förstärks. Minst en restaureringsinsats ska genomföras årligen fram till 2015.

S4 Basnivå: Skötsel- och restaureringsåtgärder i länets skyddade områden bidrar till att förbättra bevarandestatusen för rödlistade arter, särskilt för vitryggig hackspett, raggbock och sandödda.

S5 Basnivå: Antalet jätteträd av ek resp. av andra ädellövträd i länets skyddade områden ska inte minska.

Åtgärder

S6 Basnivå: Senast 2013 ska Länsstyrelsen sammanställa en översiktlig förteckning över vilken naturtypsskötsel som ska utföras löpande i de naturskyddade områdena.

S7 Basnivå: Senast 2012 ska Länsstyrelsen ha tagit fram en lista över de områden som är mest prioriterade att restaurera samt en plan för genomförandet av restaureringsinsatserna fram till 2015.

S8 Basnivå: Senast 2013 ska Länsstyrelsen, utifrån befintliga data, ta fram en förteckning och/eller GIS-skikt över vilka naturvårdsintressanta arter (ÅGP-arter, EU-arter, rödlistade arter, regionalt intressanta arter) som förekommer i respektive skyddat område.

S9 Basnivå: Åtgärder för att förbättra eller återskapa livsmiljöer för vitryggig hackspett, raggbock och/eller sanddöda utförs årligen i något eller några av länets skyddade områden.

S10 Basnivå: Senast 2015 ska framröjning ha utförts eller inletts av samtliga jätteekar som hotas av omgivande vegetation i de naturskyddade områdena.

S11 Utökad nivå: Länsstyrelsen ska ta fram regionala strategier för skötsel och restaurering av olika naturtyper. Strategierna ska baseras på de nationella vägledningarna som utarbetas av Naturvårdsverket.

Konsekvenser av mål och åtgärder

Skötseln av de skyddade områdena kommer även fortsättningsvis inriktas på de mest nödvändiga åtgärderna enligt gällande beslut och planer. Åtgärder som gynnar god bevarandestatus för utpekade arter och naturtyper enligt Sveriges åtagande inom Natura 2000 och åtgärder som gynnar hotade arter ska prioriteras. De föreslagna målen betonar olika typer av skötsel och pekar ut inriktning och omfattningen av restaureringsinsatser fram till 2015. Dessa åtgärder kommer att ge en positiv utveckling i respektive område men det är svårt att ange vilken samlad effekt insatserna får. Länsstyrelsen inväntar nationella skötselstrategier som underlag för mer ingående anvisningar om inriktningen för skötseln i olika typer av miljöer i länet.

Tre av de föreslagna åtgärderna syftar till att skapa överblick över skötselbehovet och därmed ge möjlighet till starkare samordning och effektivitet. Övriga två åtgärder inom basnivån preciserar omfattningen av åtgärder som ska utföras i de skyddade områdena med inriktning på hotade arter.

Måluppfyllelsen är beroende av externa faktorer som är svåra att råda över. Det gäller bl.a. vädrets inverkan på möjligheten att genomföra naturvårdsbränningar och åtgärder som kräver särskilda tillstånd som t.ex. vattendomar. Många restaureringsåtgärder är dessutom mycket kostsamma, varför de kräver någon form av kompletterande finansiering för att kunna genomföras.

Uppföljning (U)

Skötseln av naturskyddade områden ska utgå från de syften och bevarandemål som områdesskyddet baseras på. De berör i de flesta områden skötseln av naturtyper och arter, men ibland också friluftsliv och information. Målformuleringarna och hur skötseln ska gå till anges i bevarandeplaner eller skötselplaner. För att det ska vara möjligt att följa upp om de naturskyddade områdena förvaltas så att deras värden säkras är det viktigt att målen är tydligt formulerade.

Som komplement till skötsel- och bevarandeplanerna ska det i framtiden finnas särskilda uppföljningsplaner med en uppsättning fasta uppföljningsindikatorer för respektive område. En samlad avrapportering av bevarandestatus för arter och naturtyper ska, i enlighet med EU:s naturvårdsdirektiv, Natura 2000, ske var sjätte år. Nästa rapporteringstillfälle är 2013.

Flodpärlmussla är en art som ska följas upp. Naturreservatet Öjenäsbäcken i Arvika kommun.

Uppföljningen av angivna mål utgör kontrollmekanismen och ett kvitto på att områdenas värden kvarstår och utvecklas på rätt sätt. Den utgör även ett viktigt underlag för bedömning av behov av att revidera gällande planer. Slutligen ger ett systematiskt uppföljningsarbete goda möjligheter att korrigera och utveckla skötseln, för att uppnå ett så bra resultat som möjligt i förhållande till målen.

Inriktning

Uppföljningen av de naturskyddade områdena ska ge underlag till bedömning om fastställda syften och bevarandemål för de naturskyddade områdena uppnås. Såväl åtgärder som utvecklingen för arter, naturtyper och friluftsliv ska följas upp mot bevarandemålen. Uppföljningen ska bedrivas systematiskt och dess resultat ska ligga till grund för justeringar av inriktningen i förvaltnings- och beslutsdokument samt skötseln i de naturskyddade områdena.

Mål

U1 Basnivå: Uppföljning av naturtyper, arter och friluftsliv i de naturskyddade områdena är i drift, enligt Naturvårdsverkets riktlinjer, senast 2013.

U2 Basnivå: Minst 5 % av de schablonmedel som finns tillgängliga för skötsel ska från 2013 årligen avsättas för uppföljning av naturtyper, arter och friluftsliv i de naturskyddade områdena.

Se även målet T8 om besöksmätningar under avsnittet ”Tillgänglighet, friluftsliv och turism”.

Åtgärder

U3 Basnivå: En övergripande regional uppföljningsplan för naturskyddade områden ska färdigställas senast 2012.

U4 Basnivå: Objektsvisa uppföljningsplaner ska utarbetas i samband med att nya naturskyddade områden beslutas eller då gamla beslutsdokument revideras.

U5 Utökad nivå: En samlad redovisning av genomförda skötselåtgärder och uppföljningsresultat inom förvaltningen av naturskyddade områden ska sammanställas årligen.

Se även åtgärderna T8 om besöksmätningar och T10 om uppföljning av status på anordningar under avsnittet ”Tillgänglighet, friluftsliv och turism” samt F8 om uppföljning av status på gränsmakeringar under avsnittet ”Fastighetsförvaltning och gränser”.

Konsekvenser av mål och åtgärder

Det är svårt att ange tydliga mål för uppföljningen av naturskyddade områden eftersom det regionala uppföljningssystemet ännu inte är färdigt. Precisering av de angivna målen sker i samband med utvecklingen av den regionala uppföljningsplanen.

Då igångsättningen av det nya uppföljningssystemet är resurskrävande kommer den löpande uppföljningen att sättas igång successivt. För att uppnå ett heltäckande och tillfredsställande uppföljningssystem av utpekade värden i de skyddade områdena måste särskilda resurser tillföras verksamheten.

Fastighetsförvaltning och gränser (F)

Länsstyrelsen utför på uppdrag av Naturvårdsverket viss fastighetsförvaltning i de naturskyddade områdena. Det innebär att Länsstyrelsen ansvarar för delar av den administrativa, juridiska och ekonomiska förvaltningen av Naturvårdsverkets fastigheter i länet. Vanliga ärenden inom området gäller byggnader, nyttjanderättsavtal samt vägar.

Den ekonomiska fastighetsförvaltningen består av löpande ekonomisk hantering som fakturering, utbetalningar, momsfrågor m.m. Juridisk förvaltning innebär bland annat tecknanden av jakträttsarrendeavtal samt deltagande i vägförrättningar. Länsstyrelsen ansvarar också för vården av byggnader och anläggningar på Naturvårdsverkets fastigheter. I den ingår bl.a. drift, underhåll och förvaltningsplanering samt bedömning av behovet av renovering och investeringar.

Vid bildandet av nya reservat anlitas Lantmäteriet för att i fält staka ut och mäta in gränsen för det nya området. Röjning av gränsgator och markering av gränser är en betydande arbetsuppgift, då antalet naturreservat snabbt ökar. Samtidigt måste gamla gränsmarkeringar underhållas. Det finns även ett eftersläpande behov av gränsmarkering och underhåll av gränser i äldre naturreservat.

Gränsmarkering i naturreservatet Kittelfältet i Filipstads kommun.

Tillgängligheten till reservaten förutsätter många gånger att allmänheten ges tillgång till enskilda vägar fram till området. Genom markförvärv vid reservatsbildningen får ofta Naturvårdsverket andelar i befintliga vägsamfällighetsföreningar. Som förvaltare av fastigheterna är det viktigt att se till att lämpliga överenskommelser tecknas och att bevaka att rimliga kostnader och villkor belastar staten när det gäller vägunderhållet i vägsamfällighetsföreningarna.

Sedan 2009 utför Länsstyrelsen fastighetsförvaltningen i enlighet med ett avtal som tecknats med Naturvårdsverket. Länsstyrelsen får en årlig fast ersättning för arbetet. En viktig uppgift har varit översynen och kompletteringen av olika upplåtelser som finns inom fastigheterna. En förteckning över de vägsamfälligheter som berörs håller också på att upprättas. En byggnadsinventering har genomförts och dessa är nu förtecknade i en lista. För byggnaderna utarbetar Länsstyrelsen successivt särskilda byggnadsvårdsplaner.

Inriktning

Länsstyrelsen ska utföra viss fastighetsförvaltning på Naturvårdsverkets fastigheter i enlighet med upprättat avtal. Byggnader ska underhållas i den omfattning som krävs för att de inte ska förfalla. Länsstyrelsen ska hålla ett register över upplåtelser och vägsamfälligheter kopplade till Naturvårdsverkets fastigheter i länet. Naturreservat, naturminnen samt djur och växtskyddsområden ska vara tydligt gränsmarkerade enligt Naturvårdsverkets anvisningar.

Mål

F1 Basnivå: Gränserna för nya naturreservat ska vara markerade enligt Naturvårdsverkets anvisningar senast 1 år efter att reservatsbeslutet vunnit laga kraft.

F2 Basnivå: Äldre naturreservat som har otillfredsställande gränsmarkering ska vara åtgärdade senast 2015.

F3 Basnivå: Till år 2015 ska samtliga upplåtelser på Naturvårdsverkets fastigheter i länet vara aktuella, marknadsanpassade och ha tydliga villkor om vad som gäller inklusive uppsägning av avtalen.

F4 Basnivå: Länsstyrelsen ska fortsätta att utarrendera jakträttigheterna på Naturvårdsverkets fastigheter så att all mark som är lämplig är utarrenderad 2015.

F5 Basnivå: Vägtillgången ska, genom deltagande i vägsamfälligheter eller särskilda avtal, vara säkrad till alla besöksanpassade reservat senast 2015.

F6 Basnivå: Byggnadsvårdsplaner ska finnas för samtliga större byggnader och anläggningar som Naturvårdsverket äger; som hus, ekonomibyggnader, raststugor och fågeltorn, i de naturskyddade områdena, senast 2015.

Åtgärder

F7 Basnivå: En lista med status för gränsmarkeringen av varje naturreservat samt behov av åtgärder sammanställs senast 2012.

F8 Basnivå: Gränsmarkeringarna i naturreservaten ska kontrolleras och vid behov uppdateras minst var 12:e år.

F9 Basnivå: Skyltning vid fågelskyddsområden ska kontrolleras och vid behov uppdateras årligen.

F10 Basnivå: Länsstyrelsen ska till 2013 ha byggt upp ett komplett register över upplåtelser på Naturvårdsverkets fastigheter i länet. Därefter ska registret vidmakthållas.

F11 Basnivå: Till 2015 ska minst 15 arrendeavtal tecknas som avser jakt i områden som inte tidigare varit utarrenderade.

F12 Basnivå: Ett register över vägsamfälligheter och privata vägavtal som berörs av respektive skyddat område ska upprättas till 2015.

F13 Basnivå: Till 2015 ska förhandling om överenskommelse om ändrat andelstal ha påbörjats för de 5 i förhållande till bedömd vägnytta mest kostsamma vägavgifterna.

F14 Basnivå: Länsstyrelsen ska till 2013 ta fram en förteckning med prioriteringar mellan vårdobjekten inom fastighetsförvaltningen som kan användas om resurserna inte räcker till alla nödvändiga åtgärder.

F15 Utökad nivå: Åtgärder i byggnadsvårdsplanerna ska utföras fortlöpande så att byggnader inte förfaller. Större åtgärder förutsätter att extra medel beviljas för särskilt kostsamma renoverings- och underhållsåtgärder.

Se även åtgärden L7 om utarrendering av jakträtter under ”Lokal delaktighet”.

Konsekvenser av mål och åtgärder

Länsstyrelsen uppdrag inom fastighetsförvaltning styrs i huvudsak av det avtal som upprättats med Naturvårdsverket. De föreslagna målen är ett försök att förtydliga vad uppdraget konkret innebär för Länsstyrelsen de kommande åren. Om förutsättningarna för uppdraget, som t.ex. årlig ersättning, ändras måste även ambitionsnivån ändras.

Markering och underhåll av reservatsgränserna är en del av basskötseln i naturreservaten. I några gamla naturreservat har gränsmarkeringen en otillfredsställande status. Åtgärder av dessa ska klaras av till 2015. Genom att utföra gränsmarkering av nya naturreservat i direkt anslutning till reservatsbeslutet undviks problem med att utstakningen av reservatet förfaller och blir otydlig.

När det gäller vården av byggnader och anläggningar som ägs av Naturvårdsverket är det nödvändigt att särskilda resurser tillförs för att klara de mest kostsamma objekten i länet.

Underlag

Skriftliga källor

Att skylta skyddad natur – en vägledning om skyltar, foldrar, vägvisning, gränsmarkering och Internet. Naturvårdsverket, 2003.

Bildande av naturreservat. Handbok 2003:3. Naturvårdsverket, maj 2003.

En halvtidsöversyn av Värna Vårda Visa, Naturvårdsverkets program för bättre förvaltning och nyttjande av naturnaturskyddade områden 2005-2015. Naturvårdsverket, PM odaterad.

Friluftsanordningar – en vägledning för planering och förvaltning. Naturvårdsverket, 2007.

Hotade arter i Värmland. Länsstyrelsen Värmland, 2010.

Naturvårdsbränning i naturreservat i Värmlands län. Odaterat arbetsmaterial.

Regeringens proposition 2008/09:214 Hållbart skydd av naturområden.

Regeringens proposition 2001/02:173 En samlad naturvårdspolitik.

Regeringens proposition 2009/10:238 Framtidens friluftsliv

Riktlinjer för bränning av skog och mark i Värmlands län. Länsstyrelsens riktlinjedokument, beslutat 2006-03-06

Svenskt naturskydd 100 år. Broschyr. Naturvårdsverket, 2009.

Uppföljning av skyddade områden i Sverige. Riktlinjer för uppföljning av friluftsliv, naturtyper och arter på områdesnivå. Naturvårdsverket, rapport 6379, juni 2010

Värmlands natur – en reseguide. Björn Ehrenroth och Jan Schütser, 1988.

Värna Vårda Visa – Ett program för bättre förvaltning och nyttjande av naturskyddade områden 2005-2015. Naturvårdsverkets rapport 5410, oktober 2004.

Värna Vårda Visa - Ett program för att bättre förvalta och använda naturskyddade områden 2005-2015. Naturvårdsverkets rapport 6462. Mars 2011.

Övrigt underlag för arbetet

Förslag till inriktning och målsättningar i detta dokument har utarbetats av en arbetsgrupp på Naturvårdsenheten bestående av Torbjörn Nilsson (Åtgärdsprogram för hotade arter), Linda Stöberg (Reservatsbildning), Therese Ericsson (Natura 2000), Johanna Malmgren (Förvaltning av naturskyddade områden), Lennart Landenmark (Förvaltning av naturskyddade

områden), Eva Nohlgren (Förvaltning av naturskyddade områden) och Gunnar Lagerkvist (Förvaltning av naturskyddade områden).

Styrgrupp för arbetet har varit Torben Ericson (Verksamhetschef) och Anders Walldorf (Enhetschef, Naturvård).

Intern avstämning har skett under våren med arbetsgruppen på 4 möten samt i diverse skriftväxling. Den 9 mars 2011 hölls en workshop med inbjudna personer från olika enheter på Länsstyrelsen

Föredragningar för Länsstyrelsens ledningsgrupp har skett och den 21 februari och den 14 november 2011.

Externa avstämningar av arbetet har under 2011 skett med länet samrådsgrupp för naturvård den 11 mars, med kommunala naturvårdshandläggare den 16 mars och med stiftelsen Glaskogens naturreservats AU den 19 mars.

Ett förslag till program skickades ut på externremiss i december 2011. Sammanlagt svarade 19 instanser på remissen varav 11 var kommuner. Som följd av remissynpunkterna och annan kunskap som tillkom under remisstiden har innehållet i nio mål- eller åtgärdsförslag ändrats till slutversionen. De mål eller åtgärder som har ändrats är L9, P1, P10, P12, T1, T2, T5 (struket), Inriktningsmålet för uppföljning samt F8. Mindre justeringar har även skett av ytterligare några mål och åtgärdsförslag utan att det väsentligt ändrar innebörden i dessa samt i den löpande texten. Bedömningarna i bilagorna 2 och 4 har kompletterats och justerats för flera reservat. Samtliga synpunkter och förslag som berör enskilda eller grupper av skyddade områden har gått igenom av respektive förvaltare av områdena. Därigenom har alla synpunkter kommit till kännedom, bedömts och i vissa fall lett till justeringar av programmet eller andra åtgärder. Länsstyrelsen vill tacka alla som bidragit genom att lämna synpunkter på för remissen!

Ordlista

Besöksanpassningar – Anpassningar som ofta består av en kombination av olika friluftsanordningar och information som ska underlätta för besökarna i det skyddade området.

Bevarandeplan – Beskrivning av områden som pekats ut enligt Art- eller Habitatadirektivet (Natura 2000) med uppgifter om särskilda värden, hotbild och förutsättningarna för att en gynnsam bevarandestatus ska kunna behållas eller uppnås.

Friluftsanordningar – Anlagda ytor eller byggnationer som ska underlätta för besökarna i de naturskyddade områdena, exempelvis; P-platser, leder, spänger, broar, toaletter, rastplatser, fågeltorn, eldstäder, skyltställ, vägvisningsskyltar, vindskydd och raststugor.

Lagtillsyn – Handlar om att kontrollera att fastställda föreskrifter för respektive område efterlevs.

LIFE+ Biologisk mångfald – EU-program för finansiering av skötsel och restaurering i Natura 2000-områdena.

Reservatsförvaltning – Omfattar både administrativa uppgifter och praktisk skötsel av reservaten. Länsstyrelsen står som förvaltare för huvuddelen av naturreservaten i länet samt alla Natura 2000-områden.

Reservatsskötsel – Är en del av reservatsförvaltningen som innebär utförande av praktiska åtgärder i naturreservaten i enlighet med fastställd skötselplan.

Naturskyddade områden – Detta program behandlar i första hand naturreservat, Natura 2000-områden, naturminnen samt djur- och växtskyddsområden. Andra naturskyddade områden är t.ex. biotopskydd, naturvårdsavtal och frivilligt avsatta områden.

Skötselplan – Är den plan som finns bifogad till respektive reservatsbeslut, i vilken det framgår vilken skötsel som planeras att utföras i området.

Skösel tillsyn – Fältbesök i det skyddade området som har till syfte att kontrollera området och dess anordningars status. I samband med skösel tillsyn utförs ofta enklare drift- och underhållsåtgärder som tillförsel av ved, gräsröjning och skräpplockning.

Schablon tilldelning - Naturvårdsverket fördelar årligen ett bidrag till Länsstyrelserna för skötsel och förvaltning av naturskyddade områden enligt en schablonmodell.

Tillgänglighet – Människors tillgänglighet till de naturskyddade områdena påverkas av fysiska åtgärder i området, informationsutbudet och möjligheten att ta sig till och från området.

Bilaga 1a. Beslutade naturreservat i Värmlands län - t.o.m. 31 december 2011

Namn	Besluts- år	Total area (ha)	Kommun	Namn	Besluts- år	Total area (ha)	Kommun
Abborrtjärnsberg	1996	15	Torsby	Kärrholmen	1978	66	Karlstad
Averåfjäll	2001	110	Torsby	Lilla Örtjärnskogen	2005	30	Säffle
Baksjön	1977	49	Storfors	Lisselberget	2006	281	Torsby
Bergs Klätt	1976	269	Arvika	Lisselåsen	2009	37	Torsby
Bergvattsdalen	2003	25	Årjäng	Lungälvens ravinsystem	1984	247	Filipstad
Bjursjöhöjden	2004	153	Säffle	Lurö skärgård	1967	15305	Säffle
Blomsterhultsmossen	2000	33	Kristinehamn	Långåsberget	2006	15	Torsby
Brattfors brandfält	2001	81	Filipstad	Låssbyn	2006	67	Årjäng
Brattforsheden**	1984	10449	Filipstad m.fl.	Lämpenshålan	1982	23	Karlstad
Bryngelsdalen	2001	166	Årjäng	Makkaraberg	2001	34	Torsby
Brånberget	1993	315	Torsby	Malbäckskölen	2007	129	Torsby
Brännan	2002	155	Årjäng	Mammasberg	2009	69	Torsby
Båtstadknallen	2006	48	Torsby	Markbackarna	2005	78	Torsby
Dansarebacken	2011	9	Karlstad	Millesviks skärgård	1980	8586	Säffle
Danshallmyren	2001	540	Torsby	Måns-Olasberg	2004	73	Torsby
Deletjärnsåsen	1999	51	Årjäng m.fl.	Niklasdals lövskog*	2008	13	Karlstad
Dundern	2011	273	Torsby	Nordbyberget	1997	3	Karlstad
Dyrön	2006	544	Kristinehamn	Nordsjöskogen	2001	28	Hagfors
Edeby	1987	25	Forshaga	Normyrarna	2006	62	Torsby
Enberget	2003	250	Torsby	Norra Lien	2006	109	Eda
Falldalen	2009	18	Eda	Norskog Skallberget	2010	108	Hagfors
Fjornshöjden	2001	380	Årjäng	Näsknölen	2009	152	Torsby
Fjärhanaskogen	2006	24	Torsby	Nötön-Åråsviken	1971	2190	Kristinehamn
Flatsmossen	1997	231	Årjäng	Olsmossen	2009	201	Säffle
Fräksjömyrarna	2001	1749	Hagfors	Pannkakan	1983	115	Forshaga
Fänstjärnsskogen	1980	93	Torsby	Perserud	1962	1	Arvika
Gartosofta	2001	67	Torsby	Påterudsskogen	2008	22	Eda
Geijersdalsmossen	1984	319	Filipstad	Ravinerna vid Apertin	1936	5	Kil
Getgarsudde	1977	25	Grums	Rennstadsnipan	2008	62	Kil
Getjärnslätten	1976	26	Sunne	Ritamäki	1993	16	Torsby
Gillbergasjön	1986	240	Säffle	Rustad strandskog*	2006	5	Karlstad
Gillertjärn	1982	39	Säffle	Råglandaberget	1999	11	Karlstad
Ginbergsängen	1991	85	Hagfors	Rännberg	1996	87	Torsby
Glaskogen	1970	28935	Arvika m.fl.	Segerstads skärgård	1979	5362	Karlstad m.fl.
Granberg	2006	56	Torsby	Segolstorpshöjden	2006	141	Säffle
Gråberget	2009	127	Eda	Sibberön	1979	974	Kristinehamn
Guldplatshagen	1977	2	Filipstad	Skarp-Juberget	2007	100	Torsby
Gullrosas berg	2006	53	Eda	Skavåsen	2006	21	Torsby
Gultberget	1999	61	Torsby	Skrallarberget	2003	87	Torsby
Hjällstadskogen	2006	12	Torsby	Skutan	2006	124	Eda
Horstomyren-Storberget	2000	459	Torsby	Soienmagg	2006	61	Torsby
Hovfjället	1969	62	Torsby	Stora Vilången	2004	112	Kristinehamn
Husmansknölen	2004	98	Torsby	Stormyren	2009	269	Torsby
Håltebyns brandfält	1998	32	Årjäng	Stömne	1960	31	Arvika
Hästkoholmen*	2007	5	Munkfors	Svarthavet	2009	88	Arvika
Högbergsfältet	1979	64	Filipstad	Sånebyklätten	1989	9	Sunne
Högemon	1974	56	Karlstad	Sörmon*	1985	473	Karlstad
Höljberget	1996	70	Torsby	Sörskog Skallberget	2009	44	Hagfors
Hösås	1968	2	Säffle	Tallmon*	2011	73	Eda
Inre Kilsviken	1991	129	Kristinehamn	Tibergs udde	1980	8	Filipstad
Ivana	1982	77	Torsby	Timmeröarna	1977	49	Karlstad
Järnskogsfjället	2010	252	Eda	Tiskaretjärn	1978	22	Sunne
Kalvhöjden	1972	5	Sunne	Titjärnsskogen	1993	127	Torsby
Kampåsen	2006	39	Torsby	Torrakberget*	1994	67	Karlstad
Kaplansholmen	1992	169	Karlstad	Torrknölen	2003	205	Torsby
Kesebotten	1998	198	Årjäng	Ulvfjället	2006	59	Säffle
Kilafjället	2011	159	Säffle	Ulvsjömyrarna	1976	476	Årjäng
Kilsravinerna*	2006	44	Kil	Vimyren	1996	167	Torsby
Kittelfältet	1984	100	Filipstad	Vålhallberget	2009	187	Torsby
Kloften	2009	95	Årjäng	Värmlands Säby	2003	184	Kristinehamn
Knappnäs	2005	23	Torsby	Värmlandsskärgården	1980	15063	Kristinehamn m.fl.
Konsterud norra	1999	4	Kristinehamn	Yttre Hedane	1979	10	Säffle
Konsterud södra	1999	3	Kristinehamn	Åbengtshöjden	2001	442	Filipstad
Krokolaknölen	2010	488	Torsby	Ångemyrarna	2011	56	Årjäng
Kummelön	1970	27	Kristinehamn	Öjenäsbäcken	2010	40	Arvika
Kvarnberget	2011	23	Torsby	Ömtberget	2001	341	Torsby
Kvickneåsen	2011	89	Eda	Örvattnet	1998	41	Arvika

*Reservat som är markerade med en stjärna förvaltas av kommuner. Övriga reservat förvaltas av Länsstyrelsen.

**Det tidigare naturvårdsområdet Brattforsheden räknas inte i statistiken som naturreservat även om det numera betraktas som ett sådant (enligt lag 1998:811 om införande av miljöbalken) vid tillämpning av miljöbalken.

Bilaga 1b. Natura 2000-områden i Värmlands län -t.o.m. 31 december 2011

Namn	Kod
Abborrtjärnsberg	SE0610084
Alsterälven Gunnerud	SE0610195
Aspberget Nygårdssåtern	SE0610187
Averåfjället	SE0610179
Bergs klätt	SE0610189
Bergvattdalen	SE0610243
Billan	SE0610164
Bjursjöhöjden	SE0610031
Blomsterhultsmossen	SE0610254
Branter i Danoområdet	SE0610154
Brattfors brandfält	SE0610144
Brattforsheden	SE0610178
Brosjön	SE0610152
Bryngelsdalen	SE0610158
Brännan	SE0610244
Brånberget	SE0610095
Byamossarna	SE0610209
Dalsälven	SE0610161
Danshallmyren	SE0610167
Deletjärnsåsen	SE0610147
Dundern	SE0610201
Dusten	SE0610199
Dyrön	SE0610250
Edeby	SE0610140
Enberget	SE0610175
Erola	SE0610235
Femtan	SE0610208
Flatsmossen	SE0610106
Fräkensjömyrarna	SE0610171
Fänstjärnsskogen	SE0610126
Gartosofta	SE0610180
Geijersdalsmossen	SE0610123
Genbäcken	SE0610228
Gettjärnskläppen	SE0610050
Gillbergasjön	SE0610012
Gillertjärn	SE0610013
Ginbergsängen	SE0610142
Gobackberget	SE0610202
Granberget	SE0610193
Grundan	SE0610230
Gruvberget	SE0610231
Guldplatshagen	SE0610210
Gullhättkullen	SE0610216
Gullsjöälven	SE0610153
Gultberget	SE0610145
Horstomyren	SE0610134
Hovfjället	SE0610122

Namn	Kod
Humsjön Nergården	SE0610234
Husmansknölen	SE0610245
Håltebyns brandfält	SE0610138
Höljan	SE0610206
Höljberget	SE0610097
Inre Kilsviken	SE0610004
Ivana	SE0610089
Jordbacktjärnarna	SE0610205
Kackerudsmossen	SE0610253
Kalvhöjden	SE0610052
Kammesmark	SE0610238
Kaplansholmen	SE0610141
Kesebotten	SE0610120
Klarälven, övre delen	SE0610169
Klarälvsdeltat	SE0610190
Knappnäs	SE0610233
Korpberget	SE0610214
Kronefjället	SE0610229
Kummelön	SE0610023
Kölarna	SE0610219
Lafallhöjden	SE0610237
Likan med tillflöde	SE0610207
Lungälvens myrar	SE0610185
Lungälvsravinerna	SE0610121
Långtjärnsberget	SE0610232
Makkaraberget	SE0610172
Mammasberg	SE0610246
Millesvik och Lurö skärgård	SE0610001
Munkmossarna	SE0610218
Märramyren	SE0610200
Måns-Olasberget	SE0610188
Mögrevsbäcken	SE0610224
Nordbyberget	SE0610148
Nordmarksmyrarna	SE0610217
Nordsjöskogen	SE0610170
Noret	SE0610221
Näs	SE0610223
Nötön-Åråsviken	SE0610010
Pannkakan	SE0610135
Potten	SE0610211
Päggonätto	SE0610186
Rattån	SE0610168
Ribäcken	SE0610212
Riksmossen	SE0610184
Ritamäki	SE0610071
Rännberg	SE0610143
Råbergstjärnarna	SE0610198

Namn	Kod
Råda stormosse	SE0610182
Råglandaberget	SE0610146
Rödvattnet-Majendal	SE0610133
Rönälvens kanjon	SE0610240
Skrallarberget	SE0610241
Skärsjöbranten	SE0610251
Slorudsälven	SE0610160
Soienmagg	SE0610247
Stormossen Finndalen	SE0610183
Stormossen Mickelsrud västra	SE0610255
Storområdet Alken	SE0610150
Storområdet Fjornshöjden	SE0610149
Storområdet Örten	SE0610151
Stömne	SE0610155
Tegen	SE0610029
Tibergs udde	SE0610222
Tippatjärnarna	SE0610197
Tiskaretjärn	SE0610051
Titjärnsskogen	SE0610127
Tjärn väster om Buteljalsmyren	SE0610196
Tjärnar vid Jan i myren	SE0610204
Tjärnberget	SE0610213
Torgilsrudsälven	SE0610163
Torp	SE0610226
Torrakberget	SE0610191
Torrknölen	SE0610242
Torsberget	SE0610194
Ulvsjömyrarna	SE0610028
Vimyren	SE0610104
Visnums stormosse	SE0610181
Värmlands Säby	SE0610248
Värmlandsskärgården	SE0610006
Västersjön	SE0610252
Yttre Hedane	SE0610129
Älgån-Mörtebäcken	SE0610159
Äbengtshöjden	SE0610166
Ädrans älvsogor	SE0610225
Äråsvikens norra skärgård	SE0610249
Äskaksölen	SE0610220
Öjenäsbäcken	SE0610162
Ölmeviken	SE0610203
Ömtberget	SE0610174
Örtenberget	SE0610215
Örvattnet	SE0610137
Östra Höjden	SE0610227

Bilaga 1c. Naturminnen i Värmlands län – 31 december 2011

Nr	Objekt	Kommun	Fastighet	Beslutsdatum
1	Tall	Eda	Nolby 1:36	1916-04-28
2	Flyttblock	Arvika	Södra Fjäll 1:11	1918-12-31
3	Flyttblock	Sunne	Sätterstad 1:6	1928-07-28
4	Ek	Arvika	Stömne 1:1	1929-10-22
5	Flyttblock	Torsby	Månäs1:28	1930-07-31
6	Tall	Säffle	Nysäter	1934-12-31
7	Ek	Säffle	Prästegården 1:1	1936-07-11
8	Björk	Munkfors	Blia 1:91	1948-04-20
9	Tall	Munkfors	Ransberg 1:1	1954-05-22
10	Eneträd	Eda	Sandsgården 1:15	1955-08-10
11	Tall	Sunne	Hasselbol	1958-08-11
12	Ek	Grums	Överud 1:7 m fl	1958-08-11
13	Tall	Årjäng	Grinsbyn 1:2, 1:3	1958-08-11
14	Ek	Säffle	Rosenborg 1:4	1958-08-11
15	Tall	Arvika	Klässbol 1:11 m fl	1960-02-16
16	Tall	Filipstad	Stg 200	1960-12-29
17	Ek	Karlstad	Hammar 1:31 m fl	1961-09-05
18	Ormgranar	Filipstad	Sandsjön 1:2	1962-04-16
19	Ekar	Säffle	Herrgården	1963-02-15
20	Ö	Grums	Norra Långsta 1:24	1974-04-18
21	Ö	Grums	Södra Gärdsjön 1:27	1974-04-18
22	Häll	Grums	Stora Häggvik 1:29	1974-04-18
23	Skarnhög	Filipstad	Långban 1:186	1976-11-08
24	Ek	Grums	Östra Malsjö 1:16	1988-04-29
25	Ek	Säffle	Ekhammar 1:32	2009-12-23

Bilaga 1d. Beslutade fågelskyddsområden i Värmlands län - t.o.m. 31 december 2011

Objekt nr	Namn	Område	Areal (ha)	Objekt nr	Namn	Område	Areal (ha)
1709001	Lerälvens utlopp	Lerälven	23,1	1709073	Öar söder om Grå Hästen	DANO-området	8,6
1709002	Sundet i Sunne	Övre och Mellan Fryken	316,4	1709074	Ön 100 m S Torpnäset	DANO-området	5,1
1709005	Sönnervassarkipelagen	Vänern	91	1709075	Ön 200 m SO Mörnäsudden	DANO-området	3,4
1709008	Holmen ca 450 m öster Lövön	Ullvettern	0,9	1709076	Ön 50 m O Skogsnäset	DANO-området	4,8
1709009	Östligaste holmen av Stockviksholmarna	Ullvettern	0,3	1709077	Ön 600 m NNO Högbergsholmen	DANO-området	4,4
1709010	Holme ca 100 m norr Korpholmarna	Ullvettern	0,3	1709078	Halsön	Vänern	7,1
1709011	Nordligaste holmen i Sandängsviken	Ullvettern	0,3	1709079	Hökö huvud	Vänern	10
1709012	Risön i Foxen	DANO-området	9,3	1709080	Långholmen	Vänern	6,8
1709013	Västra Långön och Tjuvholmen	DANO-området	23,8	1709081	Målskär	Vänern	6,9
1709014	Ribbingen i Foxen	DANO-området	4,6	1709082	Område söder om Norra Hökön	Vänern	10,7
1709015	Målskären i Foxen	DANO-området	8,2	1709083	Småklubbarna	Vänern	14,3
1709016	Ön väster Getöarna i Foxen	DANO-området	8,1	1709084	Sundsholmen	Vänern	7,6
1709017	Strandvipan i Foxen	DANO-området	5,1	1709085	Flatskär	Vänern	6,3
1709018	Ön 150 m SSO Gåsöns sydspets i Foxen	DANO-området	6,3	1709086	Bratten	Vänern	16,8
1709019	Fyra holmar i V norra delen av Skomsnäset	DANO-området	7,6	1709087	Fulholmen	Vänern	9,4
1709020	Ön 200 m S Tomtanäset i N Blomsjön	DANO-området	4,4	1709088	Balsen	Vänern	5,2
1709021	Lilla Holmen i Övre Blomsjön	DANO-området	4,4	1709089	Vaholmen	Vänern	11,4
1709022	Grunnerudsholmarna i Stora Le	DANO-området	12,5	1709090	Ruskskär och Bäröskären	Vänern	37,7
1709023	Hjärtön i Gösjön	Gösjön	3,5	1709091	Rundholmen	Vänern	10,9
1709024	Brödraholmarna	DANO-området	18,1	1709092	Sandskär V om Sandön	Vänern	7,4
1709025	Udde i Skomsnäsaviken väster Ögårdsviken	DANO-området	5,6	1709093	Lövöskären samt Gysskär	Vänern	56,5
1709026	Mellskär	Vänern	7,4	1709094	Äggskären	Vänern	9,4
1709027	Blå berget	Vänern	1,3	1709095	Guppaholmarna	Vänern	6,2
1709028	Piparnistet	Vänern	5,7	1709096	Gåsskären	Vänern	15,5
1709029	Nussviksholmen i sjön Värmeln	Värmeln	6,7	1709097	Skallholmarna	Vänern	33,7
1709030	Kärleksholmen i sjön Ullvettern	Ullvettern	4,8	1709098	Storskär	Vänern	4,8
1709031	Notudden i sjön Ullvettern	Ullvettern	4,7	1709099	Russvillorna	Vänern	4,7
1709032	Lilla och Stora Rönningsholmarna i sjön Lelång	DANO-området	7,3	1709100	Ormskären	Vänern	28,5
1709033	Östra av Slängsomsholmarna i N Blomsjön	DANO-området	4,8	1709101	Raholmens Laxhallar	Vänern	11,9
1709034	Den sydligaste av Vikholmarna i sjön Lelång	DANO-området	6,2	1709102	Kliantarna	Vänern	9,8
1709035	Lelången	Lelången	2,5	1709103	Moskär	Vänern	34,3
1709036	Nedre Tvängen	Nedre Tvängen	4,2	1709104	Hova	Vänern	15
1709037	Älgsjön	Älgsjön	2,9	1709105	Galgen	Vänern	19,1
1709038	Bodasjön	Bodasjön	6,8	1709106	Gräskäret	Vänern	17,4
1709039	Ö i norra delen av Lakenesjön	Lakenesjön	5,4	1709107	Rörkollreskären	Vänern	31,5
1709040	Fiskviksholmens skär	Vänern	4,6	1709108	Stora Rörkollran	Vänern	15,6
1709041	Torsängsvikens skär	Vänern	8,2	1709109	Nordväst om Killingen	Vänern	8,5
1709042	Östra Grisen	Vänern	6,3	1709110	Fjällbergen	Vänern	10,2
1709043	Mjöviksskäret	Vänern	6,8	1709111	Lakholmen	Vänern	23
1709044	Kobergen	Vänern	2,4	1709112	Furholmshallen	Vänern	6,3
1709045	Raholmarnas skär	Vänern	4,8	1709113	Kettingsskär	Vänern	7,7
1709046	Gossen	Vänern	7,2	1709114	Öar och skär i Eskilsäters skärgård	Vänern	45
1709047	Trappen	Vänern	5,3	1709115	Förstackan samt några skär V däron	Vänern	16,4
1709048	Gustavsberg	Vänern	33,5	1709116	Måseskären samt omgivande skär	Vänern	39,5
1709049	Varnumsvikens inre del	Vänern	97,6	1709117	Märdsjär	Vänern	9,1
1709050	Runnen	Vänern	147,7	1709118	Salman	Vänern	6,2
1709051	Hönsskären	Vänern	107,5	1709119	Hårvantarna	Vänern	14,2
1709052	Dalboskär	Vänern	14,7	1709120	Centrala delen av Millesviks skärgård	Vänern	184,8
1709053	Lursegglarna	Vänern	31,3	1709121	Centrala delen av Millesviks skärgård	Vänern	67,5
1709054	Lilla Bratten	Vänern	18,3	1709122	Skären V om Sunnstackan	Vänern	10,2
1709055	Södra Koskären	Vänern	32,2	1709123	Gubbskär	Vänern	5,4
1709056	Djupe-skär	DANO-området	4,2	1709124	Björkö	Vänern	3,1
1709057	Kråkholmen	DANO-området	5,1	1709125	Långholmen	Vänern	4,5
1709058	Käringen	DANO-området	4	1709126	Bärön	Vänern	4,9
1709059	Lilla Hästholmen	DANO-området	2	1709127	Maran	Vänern	15,1
1709060	Nolnäs	DANO-området	3,8	1709128	Skären V om Stora Rässholmen	Vänern	15,7
1709061	Ransholmen	DANO-området	3,8	1709129	Rudsviksholmen	Vänern	14,8
1709062	Fjälholmen	DANO-området	4,7	1709130	Mårberget NO V Tormesön	Vänern	7,6
1709063	Slomholmarna	DANO-området	6	1709131	Lomskäret	Vänern	6,6
1709064	Torpholmen	DANO-området	4,9	1709132	Små skär NV Relingen	Vänern	8,4
1709065	Ön i Töresbyttjärnet	DANO-området	3	1709133	Nyponholmarna	Vänern	9
1709066	Norra Guppviksön	DANO-området	5	1709134	Megberget	Vänern	10,5
1709067	Ö utanför Vitsand	DANO-området	3,6	1709135	Mörtskär	Vänern	4,4
1709068	Norra Harholmen	DANO-området	3,6	1709136	SO om Dyrö Mallskär	Vänern	1,4
1709069	Södra Harholmen	DANO-området	3,9	1709137	Hängestensön	DANO-området	24,7
1709070	Trintenborg	DANO-området	3,3	1709138	Skär O om Näsudden	Vänern	37,4
1709071	Blackan	DANO-området	3,5	1702009	Furön	Vänern	98,6
1709072	Broholmarna	DANO-området	4,4	1702040	Inre Kilsviken	Vänern	95,5

Bilaga 2. Besöksanpassningsklassning för naturreservat i Värmlands län

SBA Särskilt besöksanpassat

BA Besöksanpassat

MBA Mindre besöksanpassat

Se Naturvårdsverkets definition samt Länsstyrelsens målbild för de olika klasserna på sid 2

Nr	Namn	Kommun	Besöks-klass	Nr	Namn	Kommun	Besöks-klass
47	Abborrtjärnsberg	Torsby	BA	20	Kärrholmen	Karlstad	BA
69	Averåfjäll	Torsby	MBA	87	Lilla Örtjärnskogen	Säffle	MBA
18	Baksjön	Storfors	BA	104	Lisselberget	Torsby	MBA
13	Bergs Klätt	Arvika	SBA	119	Lisselåsen	Torsby	BA
77	Bergvattsdalen	Årjäng	MBA	33	Lungälvens ravinsystem	Filipstad	SBA
64	Bjursjöhöjden	Säffle	MBA	3	Lurö skärgård	Säffle	SBA
65	Blomsterhultsmossen	Kristinehamn	BA	94	Långåsberget	Torsby	MBA
66	Brattfors brandfält	Filipstad	BA	105	Låssbyn	Årjäng	BA
58	Brattforsheden	Filipst. ,Karlst. ,Hagf.	SBA	32	Lämpenshålan	Karlstad	MBA
59	Bryngelsdalen	Årjäng	MBA	71	Makkaraberg	Torsby	MBA
43	Brånberget	Torsby	BA	108	Malbäckskölen	Torsby	MBA
76	Brännan	Årjäng	BA	118	Mammasberg	Torsby	MBA
91	Båtstadknallen	Torsby	MBA	85	Markbackarna	Torsby	MBA
132	Dansarebacken	Karlstad	BA	30	Millesviks skärgård	Säffle	BA
75	Danshallmyren	Torsby	BA	82	Måns-Olasberg	Torsby	BA
54	Deletjärnsåsen	Eda, Årjäng	MBA	116	Niklasdals lövskog*	Karlstad	-
133	Dundern	Torsby	BA	51	Nordbyberget	Karlstad	MBA
100	Dyrön	Kristinehamn	BA	70	Nordsjöskogen	Hagfors	MBA
38	Edeby	Forshaga	MBA	93	Normyrarna	Torsby	MBA
78	Enberget	Torsby	BA	103	Norra Lien	Eda	BA
115	Falldalen	Eda	MBA	124	Norskog Skallberget	Hagfors	MBA
68	Fjornshöjden	Årjäng	MBA	121	Näsknölen	Torsby	BA
99	Fjärhanaskogen	Torsby	MBA	9	Nötön-Åräsviden	Kristinehamn	SBA
52	Flatsmossen	Årjäng	MBA	113	Olsmossen	Säffle	MBA
73	Fråkensjömyrarna	Hagfors	BA	31	Pannkakan	Forshaga	MBA
26	Fänstjärnsskogen	Torsby	MBA	2	Perserud	Arvika	MBA
72	Gartosofta	Torsby	MBA	111	Påterudsskogen	Eda	MBA
34	Geijersdalsmossen	Filipstad	SBA	1	Ravinerna vid Apertin	Kil	BA
15	Getgarsudde	Grums	BA	110	Rennstadsnipan	Kil	BA
14	Gettjärnslätten	Sunne	BA	44	Ritamäki	Torsby	SBA
37	Gillbergasjön	Säffle	BA	95	Rustad strandskog*	Karlstad	-
28	Gillertjärn	Säffle	BA	55	Råglandaberget	Karlstad	BA
41	Ginbergsängen	Hagfors	MBA	50	Rännberg	Torsby	BA
8	Glaskogen	Arvika, Säffle, Eda, Årjäng	SBA	24	Segerstads skärgård	Karlstad	SBA
101	Granberg	Torsby	MBA	90	Segolstorpshöjden	Säffle	BA
123	Gråberget	Eda	MBA	21	Sibberön	Kristinehamn	SBA
16	Guldplatshagen	Filipstad	MBA	107	Skarp-Juberget	Torsby	MBA
102	Gullrosas berg	Eda	BA	97	Skavåsen	Torsby	MBA
62	Gultberget	Torsby	BA	81	Skrallarberget	Torsby	MBA
96	Hjällstadskogen	Torsby	MBA	98	Skutan	Eda	MBA
63	Horstomyren-Storberget	Torsby	SBA	89	Soienmagg	Torsby	MBA
6	Hovfjället	Torsby	SBA	84	Stora Vilången	Kristinehamn, Storfors	BA
83	Husmansknölen	Torsby	BA	120	Stormyren	Torsby	MBA
56	Håltebyns brandfält	Årjäng	MBA	5	Stömne	Arvika	BA
109	Hästskoholmen*	Munkfors	-	117	Svarthavet	Arvika	BA
23	Högbergsfältet	Filipstad	SBA	39	Sånebyklätten	Sunne	MBA
11	Högemon	Karlstad	BA	36	Sörmon*	Karlstad	-
48	Höljberget	Torsby	BA	112	Sörskog Skallberget	Hagfors	MBA
4	Hösås	Säffle	BA	131	Tallmon*	Eda	-
40	Inre Kilsviken	Kristinehamn	SBA	25	Tibergs udde	Filipstad	SBA
27	Ivana	Torsby	MBA	17	Timmeröarna	Karlstad	SBA
125	Järnsskogsfjället	Eda, Årjäng	BA	19	Tiskaretjärn	Sunne	SBA
10	Kalvhöjden	Sunne	BA	45	Titjärnsskogen	Torsby	MBA
92	Kampåsen	Torsby	BA	46	Torrakberget*	Karlstad	-
42	Kaplansholmen	Karlstad	MBA	79	Torrknölen	Torsby	MBA
53	Kesebotten	Årjäng	MBA	88	Ulvfjället	Säffle	MBA
128	Kilafjället	Säffle	BA	12	Ulvsjömyrarna	Årjäng	MBA
106	Kilsravinerne*	Kil	-	49	Vimyren	Torsby	BA
35	Kittelfältet	Filipstad	SBA	122	Vålhallberget	Torsby	BA
114	Kloften	Årjäng	MBA	80	Värmlands Säby	Kristinehamn	BA
86	Knappnäs	Torsby	BA	29	Värmlandsskärgården	Ham, Kar, Krh, Gru, Säf	SBA
60	Konsterud norra	Kristinehamn	MBA	22	Yttre Hedane	Säffle	BA
61	Konsterud södra	Kristinehamn	MBA	74	Åbengtshöjden	Filipstad	BA
127	Krokolaknölen	Torsby	MBA	134	Ångemyrarna	Årjäng	BA
7	Kummelön	Kristinehamn	SBA	126	Öjenäsbäcken	Arvika	BA
130	Kvarnberget	Torsby	MBA	67	Ömtberget	Torsby	BA
129	Kvickneåsen	Eda	BA	57	Örvattnet	Arvika	MBA

*Naturreservat som är markerade med en stjärna förvaltas av kommuner. Övriga naturreservat förvaltas av Länsstyrelsen

Besöksklassificering från Naturvårdsverkets "Manual för basinventering av friluftsliv" version 1, 2006-04-25

Bedömningen av om ett specifikt objekt ska klassificeras som särskilt eller mindre besöksanpassat är till stora delar subjektiv.

Enligt Naturvårdsverket ska minst 90 % av kommunerna i ett län ha minst ett SBA-område. Urvalet ska därför göras så att detta mål prioriteras.

Det kan innebära att objekt som i dagsläget inte uppfyller kraven för SBA-områden ändå måste utses till sådant och anpassas vid ett senare tillfälle.

Förutom målet med geografisk spridning av SBA-områdena är följande kriterier vägledande för om ett område ska klassificeras som SBA-område:

- Området är nationalpark (i princip samtliga nationalparker ska räknas som SBA-områden)
- Området ligger i en kommun som sedan tidigare saknar SBA-område.
- Området är skyddat för friluftslivets intressen
- Området innehåller (eller planeras innehålla) ett större utbud av anläggningar för friluftslivet
- Områdets naturvärden tål ett stort besöksstryck (eventuellt tack vare de anlägg-ningar som finns/planeras)
- Området är särskilt intressant för allmänheten, till exempel på grund av sin natur- eller kulturhistoria, vacker utsikt, bra fiske, etc.
- Området har i dag många besökare (jämfört med andra skyddade objekt i länet)
- Området är viktigt för undervisning (skolor, naturskolor, klassresor, etc.)

Även andra kriterier kan påverka om ett område ska klassas som SBA- eller MBA-område. I slutändan är det en subjektiv bedömning att avgöra hur intressant ett objekt är för besökare och om objektet har förutsättningar att klara av en större mängd besökare som avgör hur ett område ska klassas.

Länsstyrelsens målbild för friluftsanordningar i de olika tillgänglighetsklasserna

SBA	Det ska, åtminstone i någon del av reservatet, finnas besöksanordningar i form av parkeringsplats eller angöringsplats, markerad vandringsled, toalett, informationstavla med utförlig information, rastplats med sittmöjligheter och bord samt vägvisning i och till reservatet.
BA	Det ska, åtminstone i någon del av reservatet, finnas besöksanordningar i form av parkeringsplats eller angöringsplats, markerad vandringsled, informationstavla med information samt vägvisning i och till reservatet.
MBA	Det ska, åtminstone i någon del av reservatet, finnas en enkel informationstavla med information.

Bilaga 3. Lista över naturreservat som ska iordningsställas för besökare med rörelsehinder fram till 2020

Tillgänglighetsanpassade naturreservat innan 2011

Naturreservat/del av naturreservat	Typ av besöksanpassning	År	Huvudman
<i>Segerstads skärgård (Segerstadsområdet)</i>	<i>Strövstigar, spång, toaletter, vindskydd</i>	<i>2006- 2007</i>	<i>Sks, Karlstad kommun, Länsstyrelsen</i>

Reservat som ska tillgängliggöras för personer med rörelsehinder 2012-2020

Naturreservat/del av naturreservat	Typ av besöksanpassning	Planerat år	Huvudman
Värmlandsskärgården/Västra Långholmen	Brygga, spång, toalett, rastplats	2011	Karlstads kommun
Bergs klätt	Toalett, strövstigar, rastplats	2012	Länsstyrelsen
Högbergsfältet	Toalett, strövstigar, rastplats		
Värmlandsskärgården/Hammarö sydspets	Toalett, strövstigar, spång, rastplats, fågeltorn		
Hovfjället och/eller Horsstomyren-Storberget	Div tillgänglighetsåtgärder		

Ytterligare naturreservat som skulle kunna tillgängliggöras under perioden

Naturreservat/del av naturreservat	Typ av besöksanpassning	Planerat år	Huvudman
<i>Inre Kilsviken</i>	<i>Strövstig, spång fågeltorn</i>		
<i>Brattforsheden</i>	Div tillgänglighetsåtgärder		

Bilaga 4. Prioriteringslista för revidering av reservatsbeslut och skötselplaner - beslutade reservat t.o.m. 31 december 2011

[illegible]

Länsstyrelsen
Värmland

Länsstyrelsen Värmland, 651 86 Karlstad, 054-19 70 00
www.lansstyrelsen.se/varmland